

РУСИН

www.rusynacademy.sk

RUSÍN r. XXXIII, č. 5/2023

Гелена ГІЦОВА-МІЦОВЧИНОВА

І СПІВАМ, І ПЛАЧУ

КУЛТУРА • ЛІТЕРАТУРА • ЯЗЫК • ІСТОРІЯ

МОЇ СОЛОВІ

Юрко ХАРИТУН

Мгр. Михал ПАВЛІЧ, ПгД., Центер языків і култур народностных меншын – Інштiтут русиньского языка і културы Пряшiвской унiверзiты в Пряшовi

Академія русиньской културы в СР у році 2023 выдала 4 книжки

Гелена ГiЦОВА-МiЦОВЧiНОВА: І співам, і плачу

Гелена Гiцова-Мiцовчiнова народжена 14. 5. 1939 у Збудьскім Рокытовi, жыє і творить у Меджілабiрцях, теперь выдала свою 28. книжку поезiї в русиньскім языку.

Гелена Гiцова-Мiцовчiнова ся в русиньскій лiтературi просадила примарнi як авторка поезiї про дiти і молодеж. Вершы присвячены дiтiм суть звычайно пожертвованы дiтськым темам гры, познаваню свiта природы, або выадрюють любов к родинi. В зборнику поезiї *І співам, і плачу* ся уж і подля назвы находять вершы iншого характеру. Гiцовой лiричний субект є персонiфiкованым пережыванєм страты мiлованого близкого, напр. представляє особу матери, котра стратила дiтину, ci дорослого близкого чоловіка, або тыж дiтину, котра стратила родiчiв. Авторка во своiй поезiї дає емоцiям слободу, і кедь подля слов во вершах ся то здає быти много раз марным. Но уж лем комуниковаия о стратi близкого приносить даяку полеготу і підпорує лiчiня утрапленой души.

В шориках поезiї є выадреный смуток в розлiчных ступнiх – од сердцеторгаючого жалю iз страты, блiдости аж безфаребности вiджiня свiта чоловіка каждоденнi плачучого, аж по спорадiчне, но о то острiше вколота при сердцю з нечekanого припомянута смутной минулости. Многы iз стихiв Гiцовой-Мiцовчiновой мають характер молитвы, котров ся мати часто і повторяючi вертать ку Богу. Цiлєм молитвы суть просьбы і надiяня, же бiль раз переболить. В iншых вершах ся выражать болячiй процес вырiвнованя ся iз стратов, котрый не є простый, а даколи ся видить, якбы чоловік в нiм перешов єден крок допереду, а два назад. Лiричний субект ся тыж снажить похопити причiну страты, глядять в нiй далшы значiня, внимать єй як замiр высшой моци. То, же дакотры рiчi ся просто дiють без причiны, му не стачить.

Не дасть ся але повiсти, жебы цiльый зборник був лем монотематiчний, в меншiй части вершiв на чiтателя засвiтить мале заблiскнута надiї на покiй і увольнiня, котре приносить молитва к Богу або просто комуникация-писаня о болести.

Хочь суть вершы авторкы Гелены Гiцовой-Мiцовчiновой значiнєво ясны і iх конштрукция є проста, зборник мать єднозначнiй выражену централну тему, о котрiй ся пише з розлiчных позiций, а котра собi наiсто буде знати найти свого чiтателя, главнi у старшой генерацiї русиньскых чiтателiв.

Юрко ХАРИТУН: Мої солові

Юрко Харитун ся народив в Остружнiцi 17. 7. 1948, жыє і творить в Кежмарку, є лавреатом Премiї Александра Духновича за русиньску лiтературу, котру удiлює Карпаторусинь-

ОБСЯГ

Мгр. Михал ПАВЛІЧ , ПгД.: Академія русиньской културы в СР у році 2023 выдала 4 книжки	1
95-роча найвызнамнiшой особности русиньского походжiня 20. стороча – Ендi Варгола	4
Яна ОПОЛДУСОВА : Як ся iз утягнутого хлопця стала легенда	6
Доц. Володимiр ФЕНИЧ , к. н.: Канонiчно-правный статус і церьковно-iнституцiйный розвиток грекокатоликiв ужгородьской унiйной традицiї в США од 1884 до 1924 року (1)	9
Мгр. Михал ПАВЛІЧ , ПгД.: ПОЗДРАВЛIНЯ РУСИНIВ на рiк 2023 ч. 5	13
Квета МОРОХОВIЧОВА-ЦИВИК : <i>Любовны перiнетiї</i> : Крута любовь, Носталгiя, Подобы любовсти, Протиклады, Медiтацiї	13
Марiя МАЛЬЦОВСКА : <i>Найкрасша приповiдка</i> : Геленчине кабата	14
Миколай КСЕНЯК : <i>Жменi родной землi</i> : Дротарєва лiнива жена	15
Мгр. Петро МЕДВІДЬ : 3 нагоды 220-ой рочнiцi народжiня Духновича вышов зборник єго творiв	21
Мгр. Петро МЕДВІДЬ : Далшый важный черепок до мозаiкы iсторiї нашого театра і перекладiв театралных пес	22
Приятя Александра Зозуляка і Анны Плiшковой вiцепрiматором Пряшова – Петром Крайняком	24
В. ВУЯЧИЧ : Културни програм 17. Шветового конгресу Русинох /Руснацох/ Лемкох у Новим Садзе	25
Мгр. Петро МЕДВІДЬ : Одбыло ся XVII. засiданя Свiтового конгресу Русинiв у Новим Садi	26
И. САБАДОШ : Науково-фахови сход о шветовой русинистики	31
В. ВУЯЧИЧ : На Одделеню за русинистику мастеровала Наташа Перкович	32

ский научный центр в США. Теперь автор выдає свою 15. книжку в русиньскім языку.

Каждый новый сборник русиньского поэта Юрка Харитуна є жаданым даром до фонду сучасной русиньской літературы на Словакії. Харитун є знамый і оцінёваный главні за сборник *Мої жалі*, в котрім выразив животну скушеность з выселінём з родного села, над котрым ведно з шестёма далшыма ся некомпромісні заперла водна гладь Старины.

Протягом років писательской карьеры ся в прибываючих авторовых зборниках поступно пересаджують мотивы, котры выражають Харитунів шпеціфічний приступ к животу. Харитун є чоловіком, котрый легко знать найти красу і потіху в природі родного края, в музиці (сам він є музыкантом), або і в писаню, што потім во своій поезії з надхнутём дале передає своїм читателям. Харитуновы стихи мають міць наповнити читателя надієв, обертають го напрямом к позитивным цінностям. Поет знать смутні склонены головы з ємностёв собі властнов підняти ку радости зо живота. Єдным із аспектів ёго поезії є то, же краса є всягды коло нас, лем ся ей треба научіти відіти і приїмати – автор ся ку читателєви пригварять з цілём помочі му з тым.

Треба тыж підчаркнути, же Харитунова поезія не є баналні позитивна, праві наспак, шпеціфічний животный приступ є презентований щіро, нефалшовані і пересвідчиво. У творчости автора мож найти таксамо тяжкы, негативны темы, але як сам пише: „во вершох не люблю брыдкы слова“, зато і о смутнім і болячим пише автор чутливо.

В подобнім дусі ся презентує і найновший авторів сборник, мож там найти мотивы любви к животу і к русиньскій природі, але і постой к любви партнерів, тугу по навернутю ся до своего родного краю, честь к родині і близкым.

Уважованя о задачі поета і себerefлексії суть доповнены думками о русиньскім языку, котрый внимать як дідовизну наших предків, ку котрій треба приступати з почливостёв, а не доволити, жебы дошло ку перерваню континуіты. Автор тыж пише о своїм высокім віку, нелемже ся обертать к минулости (споминкы на родне село, родину, але і на минулы генерації, котры знали слова, якы уж одніс час), біланцує сучасность і задумує ся над своїм здоровём. Свою животну силу пожертвує своїм читателям, тым на земли, але і чекаючим в небі (напр. писательці Марії Мальцовскій).

Мої солові не будуть несподівати одважнов новов темов ани експериментами, мож повісти, же сборник є плинупым продовжінём дотеперішней

Харитуновой творчости. На другім боці але іде о далшу книжку поета з конштатнтні високов есте-тичнов і умелецьков якостёв, котрого вершы ся тішать великій облюбі а суть іншпірацієв, часто і прикладом про многих ёго колегів-писателів.

Елена ХОМОВА-ГРІНЁВА: Высоко небо

Елена Хомова-Грінёва ся народила в селі Удол (старша назва села – Уяк), жыє і творить в Старій Любовни, пише поезію в русиньскім языку, теперь выдає свою 4. книжку.

Елена Хомова-Грінёва належить ку малій групі русиньских авторів, котры ся до позорности русиньских читателів дістали релативні недавно, але четверта книжка поезії бісідує о довготырваючій писательскій сназі. З авторчыныма вершамы сьме ся могли стрітити дякуючі Літературному конкурзу Марії Мальцовской, котрый оцінює оригіналну літературну творчость в русиньскім языку і до котрого ся Хомова уж веце раз пригосило.

Зломовый момент настав в добі, коли перешла на вольный верш а ей якостный посун був журі в році 2021 оцінений третім місцём. Од того часу уж авторка выдала три зборники поезії (*Уяцькы-*

ма дражками, 2020; Під скалов росте свербогуза, 2021; Дякую ті, Боже, 2022) а в найновшій зборнику ся презентує як поетка, котра знать русиньску літературну традицію а в ей дусі ся до нёй снажить запоїти.

Зборник поезії **Высоко небо** є творений вершами, котры пишуть о „вічних темах“ русиньской поезії. Велика часть вершів патрять к природній ліріці, котра описує природны красы Карпат мілюючіма, ідеалізуючіма очами родака, а написаныма шориками хоче любов к родному краю чітателёви передати дале.

Міцным мотивом Хомовой поезії є тыж час. Находить ся ту зась в дескрипції природи і ей змін бігом рочных періодів, але таксамо і в ліричній субекті, котрый в нескоршій добі свого жывота біланцує, задумує ся над пережытым жывом а представляє собі, ці скорше, надіяты ся, што далшого го чекать в будучности. В поезії ся тыж рефлектує носталгія і споминаня на минулость, молоды роки, котры ідуть рука в руці з мотивами родини і матери, церьковных свят і унікатности того часу.

Часть вершів тыж представляє як кебы скіці маляря, котрый ся снажить іміти момент. Темпо Хомовой поезії ся спомалує, домінує в них змысловое пережываня і описы сітуацій з розлічных углів у притомности, нераз в єднім часі. Тоты вершы суть главні выменованём веце мотивів, суть крісталёво ясны, без далшых комплікацій і секундарных значінь. Їх задачов є описаня про авторку вынятковой сітуації, або наводжіня налады, представляють таке мале „поотворіня дверей“ до авторчиной душы.

Штефан СМОЛЕЙ: Невинны покараны

Штефан Смолей ся народив 13. 9. 1933 у Рошківцях, жыє і творить в Меджілабірцях, є лавреатом Премії Александра Духновіча за русиньску літературу, котру уділює Карпато-русиньскый научный центр в США. Теперь автор выдає свою 33. книжку в русиньскім языку.

Штефан Смолей є русиньскым чітателям знамый уж од часів по році 1989, котрым ся зачинать третій період народного оброджіня Русинів на Словакії. Хоць автор спочатку писав стихи, до бівшой позорности ся дістав дякуючі множеству прозаічных текстів (за вшыткы мож спомянути холем Премієв Александра Духновіча оцінений роман Бурі над Бескидами з р. 2012), в котрых Смолей зась потверджує, же простор русиньско-

го села є все вдячно в інспірацієв про сучасну русиньску літературу.

Ядром Смолеёвой творчости суть прозаічны розповіді характерістичны вічным мотивом простого сільского чоловіка і ёго нелегкого жывота. Авторovy персоны выходжають із народного стереотіпу, в котрім суть Русины традично описованы як бідны, но робітны і покорны люде, котрым в їх тяжкій судьбі помагать незломна віра в Бога. Інакше тому не є ани в найновшій публікації, котрой назва то лем потверджує. Зборник в собі умістив пять текстів, в котрых ся Смолей заміряв на невинных, но і так покараных людей, бо і таке ся в жывоті стає. Смолеёвы персоны уж традично не суть імунны проти ідеалізації, автор і наперек вшыткому утерпліню не ламле тяжков долёв пробованы характеры, тоты зістають і на концю жывотной пути моралні без скверны.

Автор черпать інспірацію із жывота на селі, котре такы розповіді писало в часах ёго молодых літ. Молоде дівча, котре чекать дітину мімо манжелства, любов двох молодых, котру собі не желают родічі, нескушене дівча є скламане мужом, ціложывотна жертва покорной жены зістає никым невіджена і недоцінена, або надії молодого чоловіка суть змарены незмазательнов стігмов неманжельской дітины. А хоць автор мать емпатію із слабшыма і неправом потрестаныма поставами, наприк тому ёго повіданя не мусять мати все щастный конець. Бо так то даколи є і в реалнім жывоті.

Міцнов частёв зборника **Невинны покараны** є описаня вшыткых околностей, котры тяжка жывотна сітуація выраблять – ганьба в родині і в селі, огваряня сусідами, але і змінена економічна сітуація цілой родини. Автор Смолей шыковні описує сільску менталіту не так давной минулости, котра але молодшым чітателям не мусить быти знама. І з той причіны може быти найновша книжка Штефана Смолея інтереснов і про молодшу генерацію.

П. С.: Наш плодний русиньскый писатель Штефан Смолей ся недавно дожыв красного 90-рочного жывотного юбілея. З той нагоды му желаме міцне здравя, щастя в родині і іщі неєдну книжку до фонду русиньской літературы на Словакії. На многая і благая літа!

(Обалкы выданых книжок суть на обалці Русина ч. 5/2023.)

95-роча найвызначнішой особности русиньского походжіня 20. стороча – Енді Варгола

Енді Варгол (Andy Warhol, первістным меном Andrew Warhola) народив ся 6. августа 1928 у Піттсбургу і умер 22. фербруара 1987 у віку 58 років. Был америцьким малярём, графіком, філмовым творцём і ведучов особностей америцького руху – поп-арт. Свою карьеру зачав як ілюстратор рекламных предметів. Пізніше ся став знамым у цілім світі як малярь, режисер авангардных філмів, манажер роковой музичной группы The Velvet Underground. Был презентований у дакількох животописных філмах. В році 1991 был недалеко родного села ёго родічів – недалеко Миковой, конкретно в місті Меджілабірці, отворений музей венований ёго творчости. Музей в сучасности несе назву Музей модерного уменя Енді Варгола. Другый ёго музей был о три рокы пізніше отворений у роднім Піттсбургу.

• Славный уалець русиньского походжіня зо своїм псиком.

Дітинство і рання карьера

Andrew Warhola (Андрій Варгола) ся народив в америцькім Піттбургу русиньским емігрантам, што походили із села Микова, котре є днесь на території северовыходной Словакії, в окресі Стрпків. Точный датум ёго народжіня не є

цілком ясный. В дакотрых жрідлах мож найти дакілько датумів, котры нас одказують до років 1928 – 1931. Варгол сам твердив, же ёго родный лист з року 1930 є фалзіфікат. Найчастіше ся але уваджать датум ёго народжіня 6. август 1928. Варголів отець Андрій Варгола (1886 –

• Стріча краля поп-арту Енді Варгола з тогдышнім папом римським Яном Павлом II.

1942) робив в угольних шахтах і на ставбах в Пенсільванії. Мати ся звала Юлія Юстина, роджена Завадська (1892 – 1972). Енді мав двох старших братів, Джона (Яна) і Пола (Павла). Вшыткы ведно жыли на піттбурзькій улiці Beelen 55. Родина была грекокатолицького віросповіданя. Варгол сам до конца свого жывота реґулярно ходив на службы Божы і поважовав ся за віруючого чоловіка, часто брав участь на харитативных активітах церькви. Своє віросповіданя але верейно не коментовав. Много образів присвятив реліґійній тематіці і був овпливнений выходным хрістіанським уменём. Як дітина Енді трираз мав нервовый захват. Першыраз, кедь му было вісем, а потім іщі двараз в ході наслідуючих двох років (позн. ред.: як недавно у фiлмі о Ендієві было повіджено, терпів хворотов танець святого Віта).

Варголів умелецькый талант ся проявив скоро. Енді штудов одбор комерчного дізайну на Карнегіо технологічнім інштiтуті (Carnegie Institute of Technology)

В Піттсбурґу, де ся стрітив з такыма особностями, як наприклад, Філіп Перштайн, знамый як маляр експресивных актiв. Скончiнём штудій здобыв титул бакалара вытватного уменя (Bachelor of Fine Arts). По абсолвованю шту-

дій в році 1949 ся перестіговав до Нью Йорку і зачав успішну карьеру ілюстратора часопису і дізайнера рекламных матеріалів.

Шістдесятый роки

В ході 60-ых років 20. стороча ся Варгол сформовав з творцю рекламных вытворів на найзнамішого америцького умелця свого періоду. Із своїма сполупрацовниками Варгол дефіновав основны знакы той декады.

Зачав малєвати знамы америцькы продукты, як наприклад *Кембелловы поливки* од фірмы Campbell Soup Company. Таксамо ся занимав творчостєв портретів таких знамых особностей, як наприклад, Мерлін Монро, Елвіс Преслі, Мугаммад Алі або Елізабет Тейлор.

В тім часі Варгол основав умелецьке штудіо The Factory (Фабрика), в яким ся обявила шырока шкала вытварників, писателів, музикантів і андеграндовых celebрит. В августі 1962 зачав Варгол із масовов продукцієв сiтєдруків. Намагав ся так вытворити уменя нелем з масовых виробків, але і в масовій кількості. Тота метода сiтєдруків ся му зразу зачала відіти „барз домашнєв“. Выголосив: „Єм необычайно пасiвным. Беру річі такы, якыма суть. Лем ся позерам, позорую світ.“ Тым, же в ході творчого процесу

мінімалізовав погляд нас річ, зачав умелецьку революцію – ёго работы ся барз скоро стали нелем контровезныма, але і популярныма.

Вытворы, котры vznikли в тім часі, были споены главно з америцьков поп-културов. Варгол зображав розлічным способом долларовы пінязі, целебріты, значковы продукты і образкы з новинок. Таким способом досяг, же предметы суть на полотні на першый погляд розпознательны і часто впливають на масы. Тот факт Варгола фасціновав із вшиткого найвеце, а зато суть спуючым элементом цілой ёго творчости шістдесятих років.

Образы, графікы

Енді Варгол намалёвав 10 образів серії названої *Заникаючі сорты* (Endangered Species). Варголів образ *Зелена автомобілова гаварія* – Green Car Crash (Green Burning Car I) був 16. мая 2007 проданый у ньюйорській авкчній салі Christie's за 71,1 міліона долларів. В році 2011 ёго образы *Квітки* (Flowers) были проданы за 1,3 міліона долларів. В році 2012 образ *Двоітый Елвіс* був у авкчній салі Sotheby's проданый за 37 міліонів долларів. Образ *Елізабет Тейлор* (Elizabeth Taylor) був проданый за 6,8 міліона англійських лібер. Ёго *Автопортрет* з року 1986 був проданый за 29 міліонів долларів.

Музыка

Енді Варгол був узко споеный з америцьков роковов группов The Velvet Underground. Тій робив од року 1965 манажера і едновременно ся став

продуцентом іх першого музичного альбуму *The Velvet Underground & Nico* (1967). Быв то якраз він, котрый членам группы запропонував, жебы на ёго награваня позвали німецьку співачку Ніко. Альбом сам ся став знамым і дякуючі Варголові пропозиції на обал платні – на першій сторінці грамофоновой платні був зображений выразный жовтый банан з надписом *Помалы олупте і увидите* (Peel Slowly and See). По одторгнутю образку жовтого банана ся на ёго місцю обявив олуплений ружовый банан. 16. децембра 2006 збератель Варелл Гілл демо верзію того дебютного музичного альбуму, котру купив на більшім ярмарку лем за 0,76 долара, продав за неувірительных 25 200 долларів...

В 70-ых роках зробив Варгол пропозицію на обал платні The Rolling Stones – *Sticky Fingers* (1971) і платні *Love You Live* (1977). В році 1975 був навеце пожаданий, жебы вытворив дакілько портретів едного з членів музичной группы – Міка Джеггера...

Енді Варгол ся особно познав і з многыма далшыма музикантами – меджі іншыма з Бобом Діленом і Джоном Ленноном. В році 1986 зробив пропозицію на обал Ленноновой посмертной грамофоновой платні *Menlove Avenue...* Варгол овпливнив панк-рокову формацію *Devo* і Давіда Бові, котрый назвав по нїм у своїм грамофоновім альбумі *Hunky Dory* пісню *Andy Warhol*. Чеська група XIII. století по нїм назвала тыж едну пісню – *Andy Warhol* в альбумі *Vendetta* з року 2004.

Здрой: Wikipedie, переклад із чеського языка: А. З.

Яна ОПОЛДУСОВА

Як ся із утягнутого хлопця стала легенда

„Знам, же там в краю, одкы пришли мої родічі і де вмерла моя сестра, суть бідны, але красны люде,“ повів раз Енді Варгол новинарєви. На ёго вопрос, де то є, дістав одповідь: **„Я походжу зникады.“**

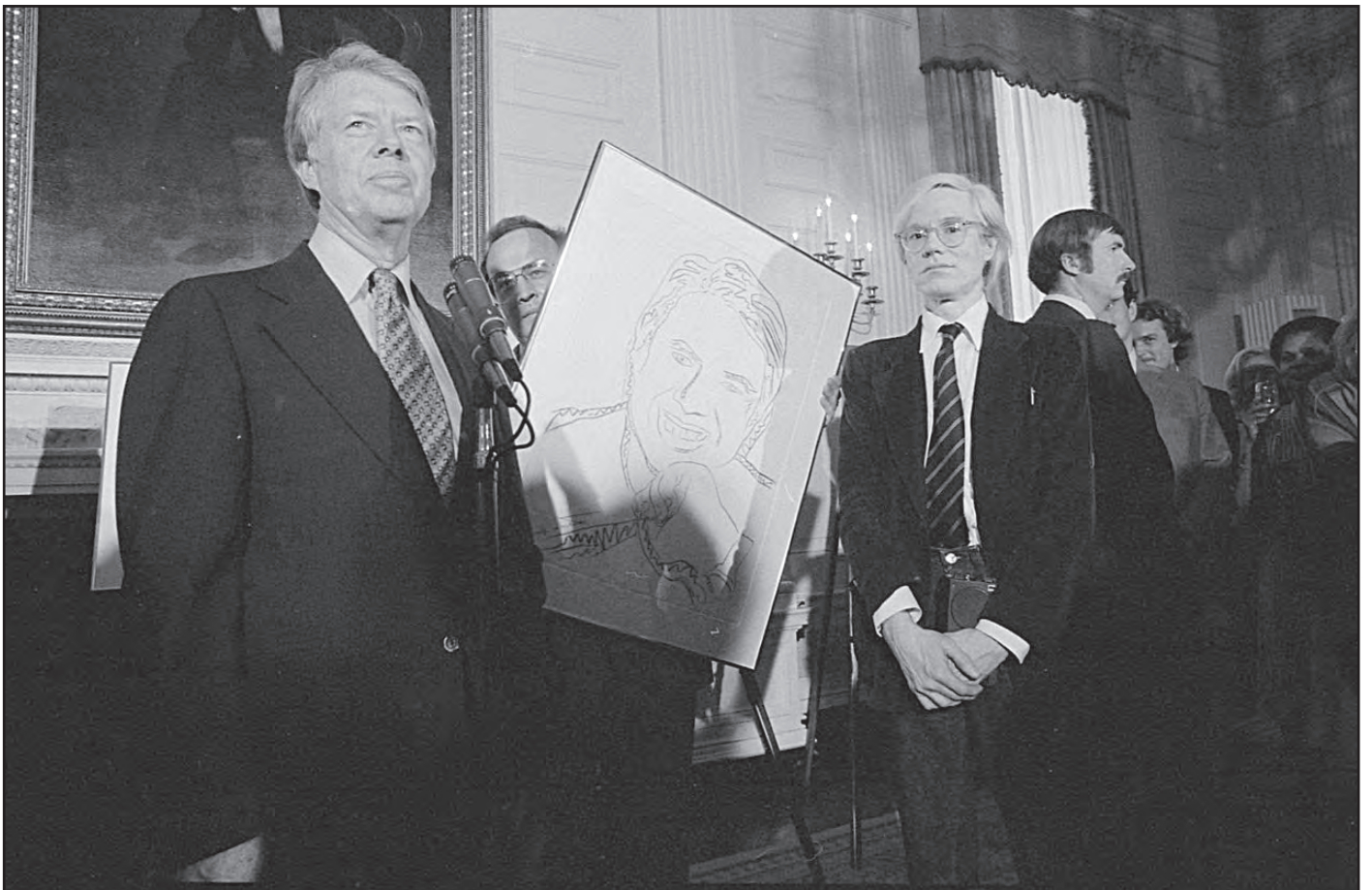
„Каждый знає, же зробив етікеты на Кембеллову поливку, образы Мерлін Монро, Елвіса Преслі, але нихто не знає внутрішній вывой ёго розуміня світа, ёго філософію уменя,“ повів Михал Бицко, ПгД., закладатель і главный куратор Музея модерного уменя Енді Варгола в Меджілабірцях. Він ся уж десятьроча намагать одркрыти тайну походжіня, животных періперій і творчости осамоченого і утягнутого умелця. **„Хочу обернути позорность**

на творчость і живот чоловіка, котрый неперек зданливому познаню як краль поп-арту зістає в реалности непознаний,“ конштатовав М. Бицко.

Варголове думаня выразно формовала ёго мати Юлія, котра по англійськы николи добрі не говорила. **З Едієм цілый живот бісидовала лем по русиньскы.** Як ей муж, так і она походила з русиньского села Микова, а русиньську ідентичность сі уховали і за океаном. **„Кедь зро-**

• Енді Варгол у молодішій віці з своєю матір'ю Юлією, родженою Завадською, на котру був значно навязаний і котра з ним в Америці говорила по русинськи.

• Джим Картер при перебранню свого портрету од уменця світового мена Енді Варгола в році 1977.

• Часть экспозиції Музея модерного уменя Енді Варгола в Меджілабірцях.

быв першы квітки, мама му повіла: Зроб їх веце. Буде то як на іконостасі. На класічнім іконостасі ся вшыткы святы візуално подбають, так приказовав канон, а предсі був каждый святы іншый. Він перебрав тону просту сільску логіку і як першы маляр в історії створёвав портфолія, котры бы ся могли назвати модерныма іконостасами," высвітлює М. Бицко. *„Чоловік із приємным справованём ся і добрым характером,*" дочітаме ся з выпису зо середнёй школы, котрый прозраджує, же найліпшы знамкы Енді мав з предметів уменя, з англійського языка і світовою історією...

„Барз важный період творчости Енді Варгола не має ніч сполочне з поп-артом. Суть то тзв. перед поп-артовы творы, рісункы, образыкы, пропозиції на топанкы, новороченкы. Праві в тім чути вплив того краю „зникады“, ёго культуру, фолклор, віросповіданя, менталность людей ітд. Краю, котрый од народжіння ёго родічів перешов розлічныма штатныма зоскупліннями од Австро-Угорьска аж по сучасну Словакію. Зістав про них лем край," підкреслює Михал Бицко.

Звістованя, Мона Ліза, Зроджіння ці Сікстіньска мадона припоминають період, іншпірований творами ренесанчных майстрів Леонарда да Вінчі, Сандра Боттічелі ці Раффаела Санті, но він вытворив їх властны модіфікації. Далшы протор позывать до легендарной

„Siler Factory“, в котрій ся стрічали вытварниці, музиканты, літераторы і їх приятелі. Споеным душам были двері отворены. Не жыла лем сполоченьскыма стрічами і забавов, Варгол в ній робив – на ситёдруках, накручав андерграндовы філмы, выдавав часопис „Interview“, писав театралны гры, менежовав музичну групу „The Velvet Underground“. Часы великой славы того штудія документовав фотографіяма Біллі Нейм.

„Він ся став Варголовым слугом, дворным фотографом і мотивуючым жрідлом. А Енді ся роздыхав по тім, што на него выстрілила атенатнічка. Ёго фотографії суть автентічны „отрошынкы“ зо жывота великана уменя другой половины 20. стороча," говорить добрый znaleць Варголовой творчости.

Кедьже був знамым портретістом славных особностей зо світа шовбізнісу, політики і шпорту, каждый хотів портрет од Варгола. Быв то вопрос престижности. На здобытя ексклюзівности доповнёвав свої ситёдрукы діамантовым порохом. Барз лукратівну роботу дістав в році 1984. Мав вытворити портреты кралёвен, еднов із яких была кралёвна Гтомбі Твая із Свагільска До історії своєї країны ся записала як владкыня, котра мала вирішалне слово у вшыткых сферах жывота.

„Властникови престижной голлівудьской рештаврації Кафка не ішло до головы, як ся обычайный седлячок, дротарик із Словакії дістав меджі сметанку, де не мав вступани Мік Джекгер. На выходній Словакії і в Миковій зберав рецепты на їдла, котры потім сервіровав у своїй рештаврації," придає Бицко едну з множества перел, котры почас свого „жывота з Варголом“ назберав. За найінтереснішы період умелцёвой карьеры поважує часы експеріментів – перед поп-артом і по нім, кедь екперіментовав із новыма медіями і робив скульптуры, обекты і іншталації.

„Але найвекшым умелецькым твором Енді Варгола є сам Енді Варгол," додає Михал Бицко.

Здрой: „Pravda“ z 9. 9. 2017, управа і переклад із словацького языка до русиньского: А. З.

Володимір ФЕНИЧ, кандидат історичних наук, доцент катедри модерної історії України і заграничних країн, координатор Научно-бадательского центра історично-релігійних студій «Логос» ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Ужгород, Україна, vf@vf.uz.ua

Канонічно-правний статус і церьковно-інституційний розвиток грекокатоликів ужгородської унійної традиції в США од року 1884 до року 1924 (1)

Європска і карпаторусинська іміграція до США

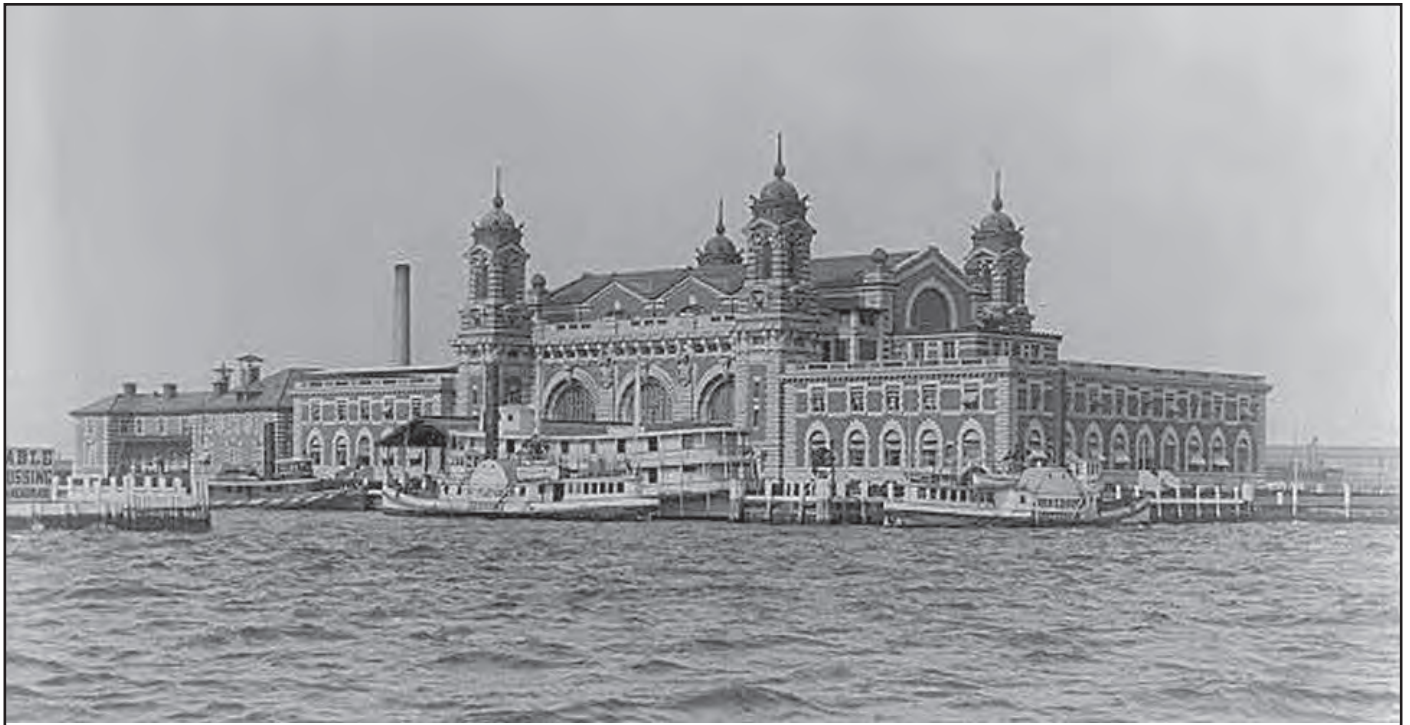
Значна часть карпатських Русинів, окрема своєю історичною отчизною в централній і южній Європі, на концю XIX. і на зачатку XX. століття навсе охабили свою домовину і взяли ся глядати ліпший живот за океаном, у Новім світі, у Споєных штатах Америки. **До Першой світової войны в результаті масовой іміграції* в США выникла велика карпаторусинська громада, яка ся часом сформовала як самостатна діаспора.** Кількостно занедбательнов на фоні іміграції інших народів Европы, было їй суджене зограти значно векшу політичну роль в животі своїх європських родаків по Першій світової войны, намного векшу, як будьякій іншій, значно чиселнішій європській народній іміграції в Северній Америці.

В періоді од року 1815 до 1914 року прошли три етапы пересеління з Европы до США, в

результаті яких ся там переселило до 30 міліонів особ, што походили із розлічных країн. Од року 1815 до 1890 року тырвала перша, найдовша етапа іміграції, коли до США пришло приближно 14 міліонів 777 тисяч особ, векшына із яких мала ірське походжіня, з Великої Британії, на яку припадало 40,4% вшытких імігрантів, і з Німецька (29,2%). Почас другой етапы пересеління, яка припала на роки 1890 – 1913, до США пришло 15 міліонів європських імігрантів. До 1900 року Велика Британія іщі мала лідерську позицію (19,4%), але Німецько уж вытіснила Італія (17,1%), а третє, четвєрте і пятє місце меджі європськыма імігрантамы обсадили переселєнці з Австро-Угорьска (15,5%), Росії (15,3%) і Німецька (14,15%). Але в періоді од року 1901 до 1913 року іміганты з Австро-Угорьска до США обсадили перше місце меджі іншыма європськыма країнамы (23,8%), Італія обсадила другє місце

• Бідны Русины, котры у Старім краю (Австро-Угорьску) лєдва прожывали і зато многы пішли за роботы і ліпшым жывоном до Америки.

• На концю XIX. і на зачатку XX. стороча приплавали многы европскы імігранты до Америки, враховано карпатьскых Русинів. Повинным вступом до США было позітивне одбавління на острові Елліс (Ellis Island, 1905 р.).

(22,7%), Росія – третє (17,8%), Велика Британія – четверте (9,6%), і Німецько – пяте (3,8%)¹.

Што ся тыкать переселенців лем із угорьскої части Австро-Угорьска, то їх часть меджі европскыма імігрантамы до США у 1911–1913 роках рушала ся меджі 8,8% і 9,8%. Є правдов, же меджі америцькыма і угорьскыма чісламы імігрантів обявуют ся істы розділы. По перше, до року 1896 уряд Угорьска не вів евіденцію своїх імігрантів, зато зачінаючі од року 1861 їх кількость подля америцької евіденції все наростала: 1861 року – 484 особы, у 1871– 1880 роках – 9 960, а у 1881 – 1 890 роках – аж 127 681 особ. В періоді років 1896 – 1900 подля америцької евіденції з Угорьска і Австрії до США імігровало 315 269 людей, а подля угорьскої евіденції (коли уряд іщі не реґістровав імігрантів) – лем 34 712 особ. Одповідно к веце точным даным, якы ся односять до періоду років 1901 – 1913, на основі знань, якы удавать знама бадателька Марія Маєр, із Угорьска до США імігровало 1 463 692 особ – подля америцької штатістікы, або 1 127 536 особ – подля угорьскої штатістікы².

Абсолютна векшына переселенців із Угорьска, подля бадань Лоранта Гегедуша, автора першой книги *Переселены Угорці в Америці* (1899), была сільськогосподарьскыма робітниками, а термін „Угорець»/«угорьскый» (не в етнічнім, але в регіоналінім розуміню) був то-тожний з понятєм «нещастный», «брудный», «немытый» і односив ся практично до вшыткых выходоевропанів. Інтелектуалів меджі америць-

кыма переселенцямы з Угорьска было мізерных 0,3 – 0,4%, што было скоро невидным меджі громадыв неосвіченых їх сполуотчизників, котры, діставшы ся до США, мали в кешени в середнім не веце як 11,42 америцькых доларів, тогды як середнєштатістічний Британець мав 26, Німець – 35, а Француз – 56 америцькых доларів³.

Про векшыну угорьскых імігрантів, якы пришли до США, мадярьскый язык не був їх материньскым. Перед роком 1902 выше 75% вшыткых імігрантів із Угорьска были Словацы, Русины, Румуны, Хорваты і Німці⁴. В періоді од 1900 до 1913 року таких было 73,9% – подля америцькых даных або 64,6% – подля угорьскых даных. Кедь брати до увагы не родный (материньскый) язык, але народность, як ся ідентіфіковав імігрант, то сполуодношіня меджі Угорцямы і неугорцямы в США вызерало дакус інакше: Угорців – 51,4% у 1900 році і 54,5% – у 1910 році; неугорців у тім часі – 48,6% і 45,5%. Меджі неугорьскыма імігрантамы з Угорьска, якы ся переселили до США, найвекшов была часть Словаків, Німців і Румунів. **Комуніта карпатьскых Русинів меджі іншыма народностями імігрантів была дость мала.** Окрем, може, Хорватів, она была найнишша з Угорьска: 1900 року – 2,5%, в 1905 – 1907 роках – 3,8%, 1910 року – 2,5% і в 1911 – 1913 роках – 3,9%⁵.

Цілково од 1900 до 1914 року до США та іншых країн Европы і Америки із Австро-Угорьска ся переселило 254 000 Русинів. З них 212 000 одышло праві до США. Вшыткых

карпатських Русинів⁶, які імігрували з Австрії (Лемковини), Угорська (Пряшівщини, Підкарпаття), Румунії (Мараморощини і Трансільванії), Сербії (Бачки) і Хорватії (Сриму), починаючи од 1880-их років і до Першої світової війни, подля рахунків Павла Роберта Магочія, в США зістало коло 225 тисяч людей. З них векшына, 152 тисяч особ, были праві з Угорська⁷, а 73 тисяч – з Австрії (значить із Лемковини і Галічини)⁸.

Зато, же урядна штатистіка не раховала конфесійну приналежность, інформації о расовій і народностній приналежности были значно неточны, было треба увести реалны ціфры. Лем почас 1905 – 1908 років до США ся переселило до 216 тисяч Русинів і Словаків: мож припустити, пише о. Кіріло Королевский, же каждый із тых народів (не рахуючі Хорватів і Словінців) представлёвав половну уведженой кількості⁹. Згодно із списованём людей 1910 року они жыли в таких штатах США, як: Пенсільванія, Нью-Йорк, Нью-Джерзі, Огаё, Коннектікат, Іллінойс, Мессечуссетс, Роул-Айленд, Міссурі, Індіана, Міннесота, Колорадо, Дакота, Небраска і Монтана, а тыж дакілько тисяч у Вірджинії і южных штатах¹⁰.

Із тых 152 тисячів угорських Русинів 92 421 імігрантів (62 571 хлопів і 29 850 жен), подля даных угорської офіціальной штатистіки, векшына припадала на штири підкарпатськы комітаты Угорської Руси (Унг, Берег, Угоча і Мараморощ). Зато, же много людей імігрувало нелегално (без паспортів ці інших транспортных документів), в українській історіографії Закарпаття ся поважує, же од 1899 до 1913 року до США імігрувало з чотырех комітатів Підкарпаття коло 120 тисяч особ¹¹.

Перша група угорських Русинів із Підкарпаття ся навсе переселила до США приблизно в 1879 – 1880 роках. Они ся наляли на тяжку роботу в банях в угольных раёнах штату Пенсільванія, де передтым (в роках 1871 – 1879) тырвали выступы проти влады¹².

В США угорськы Русины ся усадили в основнім у промышловых раёнах выходных штатів країны, а то в штатах Нью-Йорк (Нью-Йорк, Юнкерс, Бруклін), Нью-Джерзі (вісем міст-поселінь, в т. ч. Пассаїк), Коннектікат (пять міст-поселінь, в т. ч. Стемфорд, Бріджпорт, Ансона), Пенсільванія (найвеце із вшыткых – 22 місця-поселіня, в т. ч. Скрентон, Уілкіс Бар, Шенендоа, Філадельфія, Піттсбург, Гомстед, Мунгал). Ведно вшыткы угорськы Русины жыли на 38-ох америцькых місцях-поселінях¹³. Подля списованя людей з 1910 року 79% карпа-

торусинських імігрантів жыло в містах штатів центрального Атлантику, конкретно в Пенсільванії (54%), Нью-Йорку (13%) та Нью-Джерзі (12%), поступно по яких ішли Огаё, Коннектікат і Іллінойс¹⁴.

Історія карпаторусинської іміграції до Сполєных штатів Америки добрі знама із шпеціальной історічной літературы. Заінтересований читатель ся може обернути за подробностями на работы Валтера К. Варзескі, Джона Слівкы і Павла Роберта Магочія¹⁵.

Окрем регіональных знань, які ествовали межді Русинами по обидвох боках Карпат, іщі силнішыма были історічны і культурно-релігійны окремоти. Лемкы, як і вшыткы Русины Галічины, остатніх 155 років (од 1772 до 1918) жыли в австрійській часті монархії Габсбургів (у т. зв. Ціслейтанії), а передтым (од 1340 до 1772), ведно із своїма сполуотчизниками галічскыма Русинами они были звязаны з Польщов¹⁶. Все одчуваючі на собі безпосередній вплив польской католицькой культуры, лемківскы Русины з конфесійного погляду походили од Брестьской церьковной унії з 1596 року, яку прияли наісто лем по 1692 році, і жыли подля приписів Замостьской церьковной сіноды Кіевской уніатьской митрополії з 1720 року¹⁷.

В тім самім часі вшыткы іншы карпатськы Русины зачінаючі од першых писемных інформа-

• Приходячі европскы імігранты коло року 1908 на „Ellis Island“, котрый мож назвати „бранов до Америки“.

цій о них у XI. – XIII. століттях і до 1918 року жили в Угорським кралівстві св. Штефана, були безпосередньо звязані з угорськов католицьков культуров¹⁸, походили од Ужгородської церковной унії з 1646 року і жили подля приписів Віденської синоды уніатських єпископів Угорського кралівства з 1773 року¹⁹.

Вшиткы тоты свої історичны, релігійны і культурны окремоти карпатськы Русины на концу XIX. – зачатку XX. століття принесли із собов до Нового світа. Они вступали до завершальной фазы формованя своєї народностной ідентичности, коли ся вирішовав вопрос, ці они становлять часть якогось іншого народа (Українців або Росіян), ці творять окремый, самостатный четвертый выходославяньскый народ. Першы активны тісны контакты меджі Русинами, грекокатоликами брестської і ужгородської унійной традиції прошли не дома²⁰, але в цілком чужім, североамерицькім пуританськім оточіню. В результаті чога ся то не обышло без конфліктів²¹.

ЛІТЕРАТУРА:

* Імігрант є добровольный переселенець на дочасне або тырвале перебуваня в іншій країні.
 1 MAYER Mária. *Kárpátukrán (ruszin) politikai és társadalmi törekvések 1860–1910*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1977, old. 169–170.
 2 Ibedem, old. 171.
 3 Ibedem, old. 172–173.
 4 PUSKÁS Julianna. *Emigration from Hungary to the United States before 1914*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1975, old. 31; BARAN Alexander. *Carpatho-Ukrainian (Ruthenian) emigration, 1870–1914*. Winnipeg: Reprinted from «New Soil – Old Roots», pub. By Ukrainian Academy of Arts and Sciences, 1983, p. 268.
 5 MAYER Mária. *Kárpátukrán (ruszin) politikai és társadalmi törekvések 1860–1910...*, old. 173–174.
 6 Детално о тім, што представляли карпатськы Русины у своій історичній отчизні – Карпатській Руси в періоді формованя як окремого історичного народа (1749 – 1919) позн.: MAGOCSI Paul Robert. *With Their Backs to the Mountains. A History of Carpathian Rus' and Carpatho-Rusyns*. Budapest – New York: Central European University Press, 2015, p. 5–6, 87–190; MAGOCSI Paul Robert. *Chrbtom k horám. Dejiny Karpatskej Rusi a karpatských Rusínov*. Prešov: UNIVERSUM, 2016, s. 26, 117–238.
 7 MAGOCSI Paul Robert. *Our people. Carpatho-Rusyns and their descendants in North America*. Wauconda, Illinois USA, Bolchazy-Carducci Publishers, Inc., 2005, p. 10–13; МАГОЧІЙ Павло-Роберт. *Народ нізвідки: Люстрована історія карпаторусинів*, Пер. з англ. С. Біленького, Н. Кушко; Сюжетні комент. до Іл. В. Падяка. Ужгород: Вид-во В. Падяка, 2006, с. 61. Пор.: MAGOCSI Paul Robert. *With Their Backs to the Mountains...*, p. 154–157; MAGOCSI Paul Robert. *Chrbtom k horám...*, s. 192–196.
 8 Подля інших даних із 82,4 тис.: ЛЕМКИН И. Ф. *История Лемковины*. В V Частьях. [Б. м. в.]: Издание Лемко-Союза в С. Ш. А. и Канаді ЮНКЕРС, Н. Й., 1969, с. 114.
 9 КОРОЛЕВСЬКИЙ Кирило. Митрополит Андрей Шептицький (1865–1944), Пер. з франц. Ярема Кравець, пер. опрацював Юрій Дубленич. Львів: Видавництво «Свічадо», 2014, с. 123.
 10 КОРОЛЕВСЬКИЙ Кирило. Митрополит Андрей Шептицький (1865–1944)... с. 123.
 11 Нариси історії Закарпаття: У трьох томах, Том I (з найдавніших часів до 1918 року), Відп. ред. і керів. авт. кол. проф. І. Гранчак. Ужгород: Госпрозрахунковий редакційно-видавничий відділ Закарпатського обласного управління по пресі, 1993, с. 336. Пор.: BARAN Alexander. *Carpatho-Ukrainian (Ruthenian) emigration, 1870–1914*. Winnipeg: Reprinted from «New Soil – Old Roots», pub. By Ukrainian Academy of Arts and Sciences, 1983, p. 259; ВІДНЯНСЬКИЙ Степан, ПЕТРИЩЕ Петро. *Політична діяльність закарпатської еміграції в США наприкінці 19-го – на початку 20-го ст. та її вплив на долю рідного краю // Українська діаспора, Рік вид. II, Чис. 4. Київ – Чикаго, 1993, с. 6; ДАНКО Осип. *Національна політика Мадярщини серед русинів Закарпаття в Сполучених Штатах Америки // Український історик. Журнал історії і українознавства, Рік XXXVI, Чис. 2-4 (141-143). Нью-Йорк – Торонто – Київ – Львів – Париж, 1999, с. 193–194.*
 12 КОРОЛЕВСЬКИЙ Кирило. Митрополит Андрей Шептицький (1865–1944)... с. 122.
 13 MAGOCSI Paul Robert. *Our People. Carpatho-Rusyns and Their Descendants in North America...*, p. 16 (Map 4).
 14 MAGOCSI Paul Robert. *With Their Backs to the Mountains...*, p. 156; MAGOCSI Paul*

Невирішений проблем народной ідентичности выходных Славянів був транспортований із Старого краю їх церковнов інтелігенцієв до Нового світа. Меджі XIX. – XX. століттями ситуація вызерала так, же за океан прибывали уж Австрійці, Угорці, Поляци, Словаци, Сербы, Хорваты, Русины, Карпато-Русины, Угро-Русины, Русины-Українці. Зато етнічна самоназва, «руська церков» і язык («языкъ», «бесіда») про пришелців із Старого краю, як то ся намагають інтерпретовати дакотры українськы бадателі²², не стала обєднуючим ідентіфікачным маркером про Русинів – пришелців із обох боків Карпат. Наспак: Єдны Русини стали Українцями, іншы – карпатськыма Русинами, а треті – Росіянами; єдны вірны «руській церкви» зістали грекокатоликами, а іншы – стали православныма; єдны Русини стали поважовати за свій родный язык український ці російський, а іншы – продовжовали таким называти карпаторусинський (в розлічних регіональных варіантах).

(Продовжєня в далшій числі.)

Robert. *Chrbtom k horám...*, s. 195.

15 WARZESKI Walter C. *Byzantine Rite Rusins in Carpatho-Ruthenia and America*. Pittsburgh, Pennsylvania: Byzantine Seminary Press, 1971, 332 p.; SLIVKA John. *Historical Mirror: Sources of the Rusin and Hungarian Greek Rite Catholics in the United States of America 1884–1963*. Brooklyn, New York, 1978, 342 p.; MAGOCSI Paul Robert. *Our People. Carpatho-Rusyns and Their Descendants in North America*. Preface by Oscar Handlin. Toronto: Multicultural History Society of Ontario, 1984, xii, 160 p., 4 maps, 86 il. Книга перевидавалася 1985, 1993 pp. Останнє видання: MAGOCSI Paul Robert. *Our People. Carpatho-Rusyns and Their Descendants in North America*. Wauconda, Illinois: Bolchazy-Carducci Publishers, Inc., 2005, 232 p. Пор.: MAGOCSI Paul Robert. *Carpatho-Rusyn Americans*. New York, Philadelphia: Chelsea House Publishers, 1989, 111 p.
 16 ЛЕМКИН И. Ф. *История Лемковины*. В V Частьях... с. 41–113. Пор.: MAGOCSI Paul Robert. *With Their Backs to the Mountains...*, p. 67–70, 78–81, 95–96, 132–134; MAGOCSI Paul Robert. *Chrbtom k horám...*, s. 95–99, 107–110, 127–128, 169–172.
 17 Пор.: GIL Andrzej, SKOCZYLA Ihor. *Kościoły Wschodnie: w państwie Polsko-Litewskim w procesie przemian i adaptacji: Metropolia Kijowska w latach 1458–1795*. Lublin – Łwów: Instytut Europy Środkowo-Wschodniej, 2014, s. 137–141, 326–335.
 18 MAGOCSI Paul Robert. *With Their Backs to the Mountains...*, p. 53–66, 70–78, 81–95, 97–132, 135–149; MAGOCSI Paul Robert. *Chrbtom k horám...*, s. 79–95, 99–107, 110–127, 129–169, 172–188.
 19 ФЕНИЧ Володимир. *Греко-католики ужгородської унійної традиції: міфи, стереотипи, реалії*. Ужгород: Видавництво В. Падяка, 2019, с. 147–223; FENICS Volodimir. *Az ungvári görög katolikus unió hagyatéka: mítoszok, sztereotípiák és a valóság, Ukránból fordította: Ádám Dóra*. Ungvár: Valeriy Padyak Kiadója, 2020, old. 139–211.
 20 Остатній серезный проект Римского Престола створити про австрійських (галицьких) і угорських грекокатоликів сполочный патріархат у 1843 р. під назвов «Греко-Руська Унійна Церква», як і вшиткы попередні пробы обєднати грекокатоликів берестейської і ужгородської унійной традиції до одной церковной провинції, зазнали програ. Пор.: BARAN Alexander. *Progetto del Patriarcato Ucraino di Gregorio XVI // Analecta Ordinis S. Basilii Magni, Series II, Sectio II, Vol. III (IX), Fasc. 3-4*. Romae, 1960, p. 454–475. Розширена україномовна версія публікації: БАРАН Олександр. *Питання Українського Патріархату в Шашкевичівській добі*. Вінніпег: Рада Українських Організацій за Патріархат Української Католицької Церкви, 1974, 39 с.
 21 MAGOCSI Paul Robert. *Made or Re-made in America? Nationality and Identity Formation Among Carpatho-Rusyn Immigration and Their Descendants // The Persistence of Regional Cultures: Rusyns and Ukrainians in Their Carpathian Homeland and Abroad*, Editor Paul Robert Magocsi; *Classics of Carpatho-Rusyn Scholarship, Vol. V*. New York: Columbia University Press – East European Monographs, 1993, p. 165–166; МАГОЧІЙ Павло Роберт. *Створені чи перетворені в Америці? Народність і процес самовизначення серед карпаторусинських імігрантів і їхніх нащадків // Тривалість регіональних культур: русини і українці на їхній карпатській батьківщині та за кордоном*, Упоряд.: Павло Роберт Магочій. Нью-Йорк: Видавництво Колумбійського університету, 1993, с. 169.
 22 Пор.: АЖНЮК Богдан. *Національна ідентичність і мова в українській діаспорі // Сучасність, № 3. Київ, 1999, с. 128–140.*

ПОЗДРАВЛІНЯ РУСИНІВ на рік 2023 ч. 5

Дорогы читателі,

світ і живот сам приносить много раз нечеканы і наглы зміны, котры много раз не суть приємны. Робота, о котрій сьте собі думали, же ей будете мати навікы, нараз ся кончіть, бо у фірмі де довгы рокы робите ся буде пропускати. Молодость на селі ся перерывать одходом на штудії до великого міста. Або ся од головы родини дізнаете, же за два дні ся ціла ваша родинна перепутя стігує на другый кінець републікы, бо отець там дістав нову роботу.

А Земля ся дале крутить... Людський живот на Землі не є вічний і незмінний, но кедь бы був, ці бы Кафка докончив Америку а Гемінгвей вылічив свою утраплену душу? Хто знать, час бы вказав...

Мілы читателі, в пятім Поздравліню Русинів Вам приношам творчость трёх авторів. Перша з презентованых авторок належить ку старшій генерації поетів, далшы двоє уже днесь не суть меджі нами. Вірю тому, же собі їх стілесніня множества часу і енергії, може ай слыз і поту в подобі їх творчости прочитаєте з інтересом.

Мгр. Михал ПАВЛІЧ, ПгД., Центер языків і култур народностных меншын – Інштїтут русиньского языка і културы ПУ

Квета Мороховічова-Цвик

Любовны перінетії

Крута любовть

Вже не повіш,
Вже не повім,
ці ня щі любиш,
ці тя щі люблю.
Без розлучіня єсь одышов.
Як мам теперь жыти?
Хтось третій взяв
наш осуд до своїх рук,
і не доволив нам
ведно быти.

Носталгія

Ой, ласко, ласко...
Вічна, феноменална,
спанїла.
Де-сь ся подїла?
Ты, што колиська
вже
при мотылїм
дотыку тіл
єсь трепотїла,
і горїла...

Подобы любости

Люблю свій край.
Люблю ёго верьхы
і долины.

Люблю, і смучу
зарівно.
Вни суть там,
а я ту –
гварю рівно.

Дома лісы,
спївы птахів,
деяка звірина.
Мої ласкы:
студничкы і
потїчкы в
долинах.

Модерный світ – то
достаток вшиткого.
Дає людём крыла і
комфортне бываня.
Но без зеленой травы,
без лучных квіточок,
потячого співаня.

Люблю свій край,
маю го в серцю.

Вочі памятають
фарбы од выдумкы світа.
В садї няньковім
грушкы, сливкы, планчата...
Бандурок повна
пивніця.

Протиклады

Плаваня у плитках
водах.
Выбераный словник,
містьскый животный штїл.
Ід тому пыха –
твоя істота.

Про мене была
вылагода
мочіти ногы
в потїчку –
валальска то
шпеціалїта.

Медїтація

Властна слыза
солена.
А чуджа,
лем мокра.
Ласка своя
солодка,
хоць колись і
терьпка.
Чуджа ласка,
як без смаку їда.
Лем така – нїяка.
Хоцьяка і
плытка.

Найкрасша приповідка

Геленчине кабатя

В родині Васишлииновых товкло ся на громаді пятеро дітей: Василь, Иван, Уля, Палага і Геленка. Не было што до рота положыти, де корунку заробити. Діти ходили в домотканім. Зато родічі мусили холем єдно з дітей дати служыти. Рука судьбы вказала на наймолодшу, сімрочну Геленку.

– Тобі там буде добрі. Будеш мати што їсти, дістанеш нове кабатя... Не будеш ніч робити, лем двійнята бавити, – пересвідчовав Геленку нянько.

Геленка ся скоса попозерала на нянька і повіла:

– Кедь дістану нове кабатя...

Їй судьба была вирішена. Пішла служыти. В літі нянько пішов попозерати на дівча. Пішов наперед до школы за учітельков Мелниковов.

– Слава Ісусу Хрісту, пані учітелько! – поздоровкав ся Васишлишин.

– Як ту моя дівка? – повів з моста до проста.

– Ходить до школы?

– Ходить, ходить, – одповіла стримано учітелька і старостливым поглядом попозерала на нянька своєї школярькы.

– Каждый день? – звідовав ся дале.

– Раз за тыждень, даколи двараз...

Нянько ся почухав за потылицев.

– Што маю робити? – позвідовав ся.

– Кілько маєте дома дітей?

– Та четверо, – одповів Васишлишин.

– Лем єдно вам можу поради, – повіла учітелька. – Кедь годуєте четверо, выгодуєте і пята.

– Так є, – повів Васишлишин і спустив голову. Заганьбив ся.

Ку Грубым зашов Васишлишин такой, покы ся не выберали до поля.

– На днесь єм їй выпросила із школы, – оправдовала ся Груба, даючі Геленці до кобілчіны фалатча хліба на цілый день. Кедь ся стрітила з поглядом Васишлишина, додала:

– Не є сповнений контігент. Яець не є.

– Геленко! – оловив дівча нянько. – Хочеш іти до мів?

– Я дома, – одповіла Геленка. – Мы ту маме нову хыжу, муровану, а наша стара, під соломянов стріхов. А до хыжы ся курить, – одповіла похватом Геленка, попозераючі на Грубых, як кебы чекала, же тоты їй похвалять за їй слова.

– Я пришов, абы-сь ішла до мів, – скоро не плачучі, повів нянько.

– Час выганяти на пашу! – повіла Груба. – Кедь хочете, прийдіте вечур. Тепер їй не пуцу!

– Не псуї дїтину, – повів Грубый Васишлиинович, кедь ся вечур вернув, будучі через день у коваля в

сусіднім селі. – У нас їй ніч не хыбить.

Має што їсти, спить в теплім, на припіку за пецом. Іншы сплять в стайни, а мы з нєв по людьскы...

– Тадь так, так, – сугласив Васишлишин, представуючі собі, як дома спали діти. Четверо на єній постели. Двоє конець ніг, а двоє так, як має быти. Сам не знав, ці возьме Геленку до мів, або ні. Біда Руснака на вшыткы боки крутить.

Конечно Геленка пригнала коровы. Груба шмарила на стіл ложкы і вшыткы посідали за стіл. Лем Геленка зістала коло пеца стояти.

– Гелен, та чом не йдеш їсти? – попросив ся зачудований нянько.

– Я вже їла хліб... А много їсти ганьба, – выповіло дівча і зачало мыти брудны мискы, што на нєго одрана чекали.

Та така робота! Ани їсти їй ту не дадуть! Васишлишин вирішив...

– Геленко, ідеме! – повів резолутно і дівча з радостєв побігло взяти свое кобілчїня, де мало пару своїх річей.

Дома Геленка довго не могла звыкнути. Без доволїня не взяла сі ани фалатча хліба. А слухала, як годинкы. А кедь дашто не так зробила, нянько зафіглев:

– Та што? Хочеш іти служыти?

– Ні, няньчу, ні. Я вже буду добра. Не хочу ани нове кабатя. Мені мама зафарбить домоткане.

x x x

В тоту ніч Геленка спала довго. Кедь ся пробаторила, смачно ся протягла, як мачка, отворила очі. Їй погляд впав на деревяный дручок, на яким вісіло красне червене кабатя.

Дівочка выскочіла з постели, надїла кабатя, і одщастя зачала співати і танцевати по хыжы:

А кедь я ся оддавала,

Та я з міха кабат мала...

Гоя, гоя, мамко моя,

Та я з міха кабат мала.

Васишлишин із слызами в очах ся позерав на свою наймолодшу дїтину і з вдячностєв сі спомянув на учітельку Мелникову.

(Марія Мальцовска: Найкрасша приповідка.

Пряшів: Сполок русиньскых писателїв Словеньска, 2012, ISBN 978-80-89441-26-6, с. 201-202)

Жмені родной землі

Дротарёва лінива жена (Приповідка)

Жыла раз старенька вдова в румуньскім Скеюшу. Роки їй вычэрпали силы, затыжыли ногы. В руках уж не владала мотыку порядно тримати і грядкы окоповати. І острота очей зослабла. Тото вшытко трапило ей голову сиву. Но іщі далша трапеза їй не дала спати: што на тім світі буде з ей єдыным сыном Іванком, хтоже му поможе? Тадь я ся могу о рік, може і о місяць, побрати за ёго няньком, моім мужом, а хтоже ті, сыну мій, їсти наварить, кошулю выпере? Таке то трапліня, таке морочіня їй голову тяжыло і ей пронаслідовало. І настав час, коли внутрішнє трапліня было незнесителне.

- Сынку мій, як же то мы двоє будеме дале жыти?
- Як і дотеперь, мамо, – з усмівом зареаговав паробок.
- Мав бы єсь ся уж ожени, тадь маш двадцять років.
- Нач ся, мамо, понагляти?
- Єсь, мій сыну, выросненый, міцный. Легко собі і богатшу жену...
- О тім єм іщі не думав.
- Робітна молода жена нам поможе хыжу обрядити, зерно з поля...
- Мамко моя, мы іщі самы вшыткы роботы легко докажеме...
- Принесла бы і вяно.
- Ледва стачіме нашы ролькы і поляну...
- Пришли бы і дїткы... – знать, чом не уступе сива мати.
- Теперь, мамо, з того ніч не буде. Нияка ся мі не подабать, – одповідать сын.
- Найперше піду з крошнєв до світа пінязі заробити. І небіжчік нянє мі розповіли, же кедь мій прадїдо в Камюнці ся хотїли ожени, та найперше мусили доказати, же суть здатны пінязь заробити, і так свою родину ужывити. І вы, мамко, добрі памятате, же тов істов стежков ішли і мій небогый нянько. І я собі заумінив, же скорше ся не оженю, кым себе і вас не пересвідчу, же єм способный пінязь заробити і родинну традицію не порушыти. Тадь не надарьмо ня нянько ремеслу уж як хлопця приучали, до дротарьства втяговали.
- Ожень ся, Іванку, бо роки...
- Хтознаць, мамко, може зо світа собі і жену приведу, – фіглює паробок.
- Ей, сынку, лем давай позор, жебы ся ті з чужов плано не поводило!

– Не бійте ся, мам свій розум.

Настало тепле літо, урода на фалатках землі ся налляла і дозріла. А в осени уроду покосили, пограбали, із землі выкопали, до стодолы і пивніці позважали, поукладали. Настав час з ремеслом ся рихтовати.

– Мамко, поберу ся до світа.

І поскладав Іван серсан дротарьскый до крошні здїденой по нянєви небіжчікови, од мамы ся одобрав і выкочів до світа іщі з двома камаратами леї заробити, жебы себе і господарство певніше на ногы поставити.

В тот день вчасрано осїнь в селі і на полю іщі твердо спала а троє парібци з крошнями ся зышли ниже села і в тихости выкочіли ку Лугошу і Темешвару. Там собі бляху, дрот, ніты накупилі і в тот істый день ся выдали майстровати до околитых сел. Щастя пробовали в Будзіяшу, на другый день в Араду, Каран Себешу, Решіці, не обышли Перегу Марє... Зачали сполочні майстровати, оправляти-дротовати і латати мискы, ведра, горнятка... Обышли села, спознали добрых газдів, богаты і худобны хыжы, чули многы хвалы на живот, але і наріканя, скаргы. Трошкы і пінязей заробили, но то фурт было мало, не было то подля їх представ, подля їх планів. Даколи ся трафила добра работа, но часто были і дні, коли напорожнє вышли, ани на хліб ани на сіль не заробили а іщі і свої топанкы дерли.

Тыждні ся міняли, мороз притуговав, і снігы зо двараз драгы замели, присыпали. Івановым камаратім то не было по волі.

– Стоїть того трапліня за такы слабы заробкы? – роздуме Штефан.

– І мене напало, ці ся не побрати домів, – підприв го Андрій.

– Што ты, Іване, повіш?

– Сьте як маленькы, легко ся здавате, – высміяв ся їм Іван.

– Не мусиш, твоя воля, пересвідчовати тя не будеме, але мы ходем на два-три тыждні майстрованя перерушиме, – дефінітївно розгоднув Андрій.

– Я зістану. План, котрый єм собі вытычів, спробую наповнити. Не могу кламати маму і себе. Ани мій нянє нігда перед прекажками не капітували.

Зароблены леї послав мамі по камаратох і выголосив, же спробує сам ся животом пробивати, силы свої выскушати і сам перед собов ся освід-

чіти.

І ходив, понукав свою роботу, свої зручності. Тепер ся зо заробком з никым не ділив. Раз пришов до великого вароша. Іде улцієв, ніхто го не зве, іде крічучі другов – як зачароване, ніхто ани голу не указує. Іде третєв а ту, конечно, газда на нєго закывав, же дасть дашто поправити. Ванько войде на двір, газда приніс миски, котлик і терлечка. „Холем дашто зароблю. Може і під зуб ся мі уйде“, – тішить ся майстер. Зачало ся стмивати а мороз притяговав, вітор ся погынав. А работа лем зачата. „Што тепер робити?“, – уважує Іван. „Охабити роботу і понагляти ся до сусіднєго села ку газдови, у котрого ночую? Або попросити того дїдка, ці бы ня не переночовав?“

Одважив ся. І не обановав. Газда був доброчиско а газдыня, здало ся, іщі ліпша. І ся поїднали: роботу няй спокійно докончіть, місце про спаня ся найде, бо задня хыжка є вольна а ку тому вшыткому газдыня ся понукла, же му і вечерю приправить. Кым Іван свою роботу докончовав, спозоровав, же газдовы сынове і дівкы сїно носили, коровы, вівці і коні кормили, воду їм носили, стайню чїстили.

– Пане газдо, то ваши дїтки ся так усиловно о худобу старають?

– Кебы мої, дротарю, – чудно збыхнув газда. – То служкы і слугове. Я мам лем єдну дівку. Іван роботу докончів, руки поумывав, серсан до крошні поукладав.

– Майстре, – несподівано зачув голос газдыні, – нодем подьте до їдалні дашто заїсти.

А майстер був голоден, лем што є правда. Ковалі му уж довше клепали в жалудку. Тадь од самого рана зьїв лем фалаток хлїба з лекваром. Зато гнедь выкочів до їдалні і – як блеском засягнений – застыв на порогу. Застыв і стоїть як прибитый і очі на єдно місце уперать. Чудує ся як мала дїтина, або як прекваплений бортак. І дых му выразило. Зрак не може одторгнути од нечekanого чуда: при окні сидить прекрасна дівка, перед нєв зеркаделка, а она в них обзерать своє біле личко, гласкать чорны волосы, загадно ся сама на себе усмівать.

Ани дотеперь Іван не знать собі спомянути, коли і як зробив пару кроків ку столу, коли і як сїв на столец, што їв з танїрика і яке то было їдло. Лем єдно собі ясно усвідомлює: она при столі сидїла, а ей обслуговали, з многих танїरिकів їй їдло понукали, і матїрь і отець ей просили-благали холем трошечкы зїсти, холем ложку-дві скоштовати.

Дівочов красов засліпений, рано на твердій лавці ся наш майстер трохы опамятав, але єго мыслі такой залетїли ку нїй, ку красній дівці. А ей краса, усмів, нїжный голос го допроваджав ці крачав по

селі, ці їв, ці дротовав.

Всягды она перед ним стояла, а кедь ей одогнав, гнедь ся назад наvertsала.

Вечур – хоць був далеко од ей будинка – зась був на дворі ей родічів, під ей окенком. І вечеряв при столі коло ей боку.

Добрый газда і єго жена спостерегли, што ся з Іваном робить, порозумїли, як ся трапить, што пережывать і ся го опросили, што думать дале робити.

– Пане газдо і міла газдынє, я – нещастный, стратив єм спаня, смак, – сыпле із себе Ванько. – На маму єм забыв і на родне село. Робота ся мі не дарить... Залюбив єм ся до вашой дівкы, – выльляв траплїня із своєго молодого сердца.

– Іванку, мы ті не хочеме плано. Мы збачїли, што тя трапить, но сам себе мусиш выскушати, ці є твоя ласка певна, ці то не є лем хвилькова примха. Зато мы ті поради́ме...

– Поможте мі, порады́те.

– Возь ты свою крошню і оды́дий од нас холем на два тыждні на іншы варошы, до іншых містечок. Час дасть одповідь, час тя там выскушать, ці твоя ласка є певна, ці розквітне, ці дозріє, або ці лем на болоті стоїть.

– Уістиш ся, ці запустила коріня, або ці ей вітор як сухый листок десь одвіє.

– Коли ся пересвідчіш, же то ласка певна, верний ся, Іване.

Майстер посмотрив на газду і на єго добру жену, встав, двигнув крошню на плечі.

– Дякую барз шумні, може мате правду. Послухну вас. Іду ся сам выпробовати, на болість сердца одповідь глядати.

І побрав ся знамов драгов, блудив по незнамых стежках, дротовав, латав, ціфровав, але не дарило ся му выгнати Марьку із головы, вырвати із сердца. Всягды была з ним: і при клепаню, і при ліплїню пуклины на гроночку, і при дротованю ушка на горнятках... Умывав ся – стояла перед ним, їв – усмівала ся на нєго, заспав – будила го, встав – уж ся перед зеркалом парадїла... І – ани собі то ясно не усвідомлєвав – уж минули два тыждні і ближыв ся ку хыжі ей добрых родічів.

– Та есь ся вернув, Іванку? – привитала го газдыня на дворі.

– Мусив єм. Вшытко ня ку вашій красній дівці тягать. Кады ходжу, там ей віджу...

– То нас тішить, але...

– О тім, мужу мій, аж по вечери, – перерушила газдыня свого мужа.

Коли наш молодой майстер вошов до хыжы, дівка-парадніця перед зеркалами ся управлєвала, а кедь ся перед нєв поклонив, міло ся усміхла.

– Хыбив есь мі, Іванку, – признала ся перед

вшиткыма. Ёй слова майстра міло заскочили.

– І ты, міла Марько, про мене... . Без тебе я не го- ден ани минуту...

– Дітки любы, – перервав газда Іванове визна- вання, – найперше повечеряйме а по вечери ся о вас поросправяме.

Іван ся чув барз щастным, бо по довгих днях сидів по ёй боку, быв близко той, по котрій тужыв, міг ся на свій збожнёваный образик посмотрити, чув ёй дыханя, позоровав, як ложков наберать їдло, і то, як раз мати, раз отець приносять стравы і як ёй понукають, жебы іла, або ся холем доткла, скоштовала.

По вечери родічі ґраты спрятали, поумывали, стіл поутерали.

– Дарило ся ті, Іване, во світі? – нечекано ся оп- росила Марька.

– Дякую ті, же ся о мене интересуеш. Я щастный, бо ем ся до тебе залюбив. Барз, Марько... – обер- нув ку ній свій погляд і здало ся, же уж-уж клякне перед нёв, як перед святынёв.

– Признам ся, Іване, же і твоє сердце є моёму міле, же і ты ся мі полюбив, – не чекав майстер таке щастя.

– Дітки нашы, – нараз ся озвав отець, – вашы взаємны признаня суть нам мілы. Ты, Іванку, нам ку сердцю приріс, хоць, есь худобный, але чест- ный, шыковный і робітный. А праві зато мы, Іван- ку, мусиме ті цілу правду выявити.

– То прото, мілый Іване, – надпрядать тихым го- лосом газдыня, – жебы сьме мали чісте сумліня перед собов, перед Господом Богом і перед тобов.

– О што ся їднать? – выстрашив ся майстер. – Мі стачіть, кедь є Марька ку мі міла, і же ем їй сімпа- тічний.

– Ласка – то на цілый жывот, ласка – то і велика одповідность, – несміло припоминаць газда Іва- нови.

– Я ся нічого не бою і не буду нігда ся на ніч жа- ловати, – одражать Іван незнаму небезпеку. – Лем мі дайте за жену вашу...

– Ласка, Іванку, є спчатку сліпа, не смотрить допереду, – підпорила газдыня мужа.

– Ём здравый, роботы ся не бою.

– Выслухай нас, майстре. Мы зо женов тыж ту- жиме, абы наша дівка была щастна, люблена, но...

– Яке там но? Я присягам...

– Іванку, теперь ся ті здасть вшитко ідеалне, но Марька мать великы недостатки, котры вас мо- жуть до нещастя...

– Я тому не вірю, – майже закрічав майстер.

– Тішить нас, же сьте нашли взаємный поломінь ласкы, але од нашой дівкы ся уж двараз спросо- тарі одшмарили, бо она...

– Мі ніч на ній не вадить.

– Одшмарили ся, бо є лінива, – смутно, але зре- тельно выявив газда правду.

– Ё то про нас неміле, але она є і барз лінива, і розпещена, – припоіла ся газдыня. – Тоты ёй хыбы ся нам не дарить одстранити. А она собі не дасть і не дасть порадити. Уж сьме їй і так, і інакше, а она, бортыня, лем своє трепле.

– Думать, же мы ту вічно будеме около нёй об- скаковати, і служыти їй.

– Мі то не вадить, про мене ёй усмів буде нагоро- дов, ёй міле слово блаженством. Прошу вас, дайте мі Марьку за жену.

– Ні, Іванку, – встав газда, – мы зо женов собі высоко важиме твою отвореность, честность. Но ты есь барз засліпеный ёй красов а прото мы про тебе маме іщі єдну задачу.

– Чом? Ці не стачіли два тыждні одлуку?

– І я пересвідчена, же стачіли, – нечекано підпо- рила Марька Івана. – Я го люблю, я піду за...

– То є міле од тебе, дівко моя, але як довго він буде засліпеный твоєв красов? Кедь з такой ласкы вытерезвіе, буде тя і потім обскаковати? Што кедь му выповідять нервы і тя за лінивость зачне бити?

– То нігда, – зась встав дротарь. – Як вам дашто таке могло на розум зыйти?

– Іванку, не маме прічину тобі не вірити. Але на- прік тому мы зо женов твердо стоїме на своїм.

– На чім твердо стоїте?

– Покры вам зо женов даме своє пожегнаня, му- сиш іщі раз од нас холем на три тыждні одыйти і іщі раз вшитко зважити,.. жебы есь не обановав і нас зо свого нещастя не обвинёвав.

– Маме обавы, Іванку, же з нёв ани тыждень не вытримлеш і твій жывот буде незнесительный, буде на невытриманя.

Хоць Іван протестовав, хоць ся задушав, родічі не пустили. Мусив зась ся побрати до світа і зась ёго ласку пробуе довга одлука. Барз помалы ся му тягали дні, іщі помалше зимушні ночі. Цілый час го трапили обавы, ці Марька го не розлюбить, ці даякый паробок го не выпередить, ці родічі не одступлять од слова. І чуджі люде збачили, же го штось грызе і ся го звідовали, чом є такый смут- ный і до себе понуреный. Раховав, як іщі довго трапезы буде в собі носити і предовгыи час собі скорочовав і тым, же зачав Марьці перстінь май- стровати. „Буде найкрасшый. І очко до нёго за- саджу. Ани єдна кралёвна такый іщі не носила!“ Вытримав трытыжднёву одлуку, выкушав сам себе і в єдно прекрасне рано зьявив ся на газдо- вім дворі.

По сердечнім звитаню ся Іван родічів опросив, де Марька.

– Спить. Як каждый божый день. Мы уж і худобу

накормили, подоїли, попораїли, а она – хоць сьме ей вецераз будили – надале лежыть, вывалює ся в перинах. А ты, Іванку, як есь ся розгоднув?

– Мілы родічі, ані розлука ніч не змінила. Я Марьку барз люблю і прошу вас на колінах перед святым образом, дайте мі ей за жену.

– Не будеш ся каяти? – плаче газдыня.

– То – дефінітívно? – чудує ся газда.

– Уж дефінітívно! – без заваганя выпалив із себе дротарь.

В тім моменті ся з переднёй хыжы отворили двері, на порозі ся зъявила в цілій своїй красі розспата Марія з усмівом на румяных личках.

– Витай, мій Іванку. Чула ем твоє дефінітívне розгоднутя. Я – щастна!

Пришла ку нёму, поціловала го на чело. І Іван ся одважив на штось неувірителне: і він ей ніжно поціловав на личко.

– Мамко, няньку, – обернула ся пробуджена дівка і взяла Івана за руку, – красно вас просиме, дайте нам уж своє пожегнаня.

Видно было, же родічі таке скорє розмотаня того клубятка не чекали і, здало ся, же суть заскочены.

– Не вагайте, мамко, няньку, – потяг майстер Марьку за руку і обидвоє клякли перед родічів.

– Присягам перед вами і святым образом, же до смерти буду любити Марьку, нігда ей не одшмарю і нігда ей не вдарю. Пожегнайте нашу чісту ласку.

– Іванку, – зо слызами ся зась звідує газдыня, – і з тыма хыбами ей береш? Не будеш ся каяв, же...

– Ні. Нігда.

По тых словах матірь зняла зо стіны образ святой Марії, вернула ся ку клячачім молодым.

– Во імя Отця і Сына і святого Духа. Давам вам, дітки дороги, материньске пожегнаня. Няй вас порозумліня і щастя провадить жывотом.

І газда ся придав – дав їм своє благословліня до нового жывота. Молоды поціловали родічів а Іван выбрав з кешені в одлуці змайстрованый перстін, взяв Марьку за руку і надів їй го на палець.

– Ооо, який красный. А очко грать вшыткыма фарбами дугы. Кілько тя стояв?

– Я го сам зробив. Про тебе, Марько моя.

– Ты таке чудо доказав?

– Про тебе вшытко.

І зачали ся приправы на свадьбу. Варили, пекли, выпражали выкормлены гускы, качкы, пацята. Про невісту парадный крой вышивали, чіжмы куповали, коч парадилы... Молоды телеграфом і писмами гостів позывали, на маму – вдовіцю не забыли, ані на родных – Скеюшанів.

Свадьба была і парадна, і богата. Досыта їли, до унавы грали і танцёвали, до захрипнута співали...

По свадьбі спокійны гості ся розходжали. Одышли і Скеюшане, кедь ся догодли, же о місяць молода пара ся перестягує ку Івановій мамі. Няй спознать родный край свого мужа, дім, ёго родину.

І так ся стало: о місяць на параднім кочу молоды вошли ку мамі на двір. За нима два возы окопи-сто наложены дарами про маму, але главно невістиныма хустками, оплічатами, зеркаделками, пахнючками, помадами, кремами...

Іванова мама ся тыж на навщіву належно приправила: хыжу выбілила, вшытко поумывала, вычістила, вызамітала, їдло наварила, напекла.

По привитаню, поцілунках і першых любезных словах поукладали привезене і, ані то якось не збачіли, ся зотмило. Ку вечери невіста сіла собі за стіл і сидить. Мати і Іван ей обслугують а она – ніч, лем їсть і думать собі:

„Мам і обслугу, і гарду хыжу, і доброго мужа, котрый і за мене вшытко поробить дома, на дворі і в полю. Ой, добрі ем ся выдала.“ Мама, кедь тото ей справованя віділа, та собі подумала, же то драга ей так унавила і нікому ніч не вычитала.

Рано Іван і матірь, як і вшыткы порядны газдове і газдынї, завчасу встали, статок накормили, Іван стайню вычістив, матірь коровы подоїла, наварила, а Марька собі спить. Сын з матірєв фрыштикують, а невіста в постели ся вывалює.

– Іванку мій, ем барз рада, же есь ся оженив, же істо красну жену есь собі выбрав, але якось довго спить.

– Она є така од маленька.

– Ту, сыну, кедь хочете выжыти, та сам знаш, же без твердой роботы вас обох ніч не докажете. Мусить ся і она до роботы зо вшыткых сил запоїти.

Інакше будете голодовати, ушы і блыхы вас зожеруть. Цілому варошу будете на сміх. А на служку мы не маме...

– Добрі, мамко, мате правду. Догварю днесь своїй жені, высвітлю їй цілу сітуацію.

На другый день ніч ся не змінило: сонце уж високо, Іван з мамов на полю зерно сушать, до снопів вяжуть, а Марька перед зеркалами ся малює, а робота... Зась ані крижом солону не переложыла.

– Твоя Марька, Іване, непослушна і невдячна. Цілу родину до загубы...

– Мамко моя, признам ся вам, я – безрадный. І договарям їй, і прошу, і вытыкам, а она – лем своє. І обіцяла мі встати, помагати, але фурт... Порадьте мі, як тот зачарованый круг переторгнути, як ей принутити...

Сивенька мати з учутого посмутніла. Цілый день сынову трапезу в голові носила, загаду луціла. Вечур ся сповіла сынови.

– Іванку, возьму сыр, масло, молоко і зайду ку Марті Бережковій.

– Ку ворожці? Не оповажте ся. Люде нас высміють!

– Піду. Марта многым добрі заворожыла. Може і нам зачарує...

– То буде ганьба! – выпалив Іван.

– А ей вылігованя не є ганьба?

МатірЬ не завагала. Рано перед одходом до ліса порадила сынови.

– Іване, іщі раз зретелно і ясно прикаж своїй жені, нйя ся пустить до роботы. В опачнім припаді зажыє дашто неприемне.

Сын послухнув маму, пришов ку жениній постели, поціловав Марьку.

– Моя любезна, мы ідеме по дерево. Вернеме ся аж вечур. Ты наварь, позапрятуй, вырайбай кошулі. Послухний ня, бо як ні, та будеш скламанна. Барз!

Марька вытягла руки спід перины, обняла мужа і до уха му пошептала.

– О, Іванку мій, постіль – то блаженство. – І ся обернула на другый бік.

При накладаню дрыв мама ся не стримала:

– Навщівила єм ворожкыню і она мі...

– То сьте не мали...

– Мам, сыну, лік проти лїновости.

– То будуть лем даякы байкы.

– Увидиме.

Вечур ся Іван і мама вернули з ліса, зложыли привезене дерево і зістили, же Марька зась спокійно сидить за столом, перед нёв зеркало а она собі щіточков обервы чеше, помадов личка мастить, але работа ани єдна не выконана.

– Добре слово зась ій не помогло. Завтра, сыну, зачнеме подля Бережковой.

Мати вечерю наварила, Іван заніс своїй жені смачне їдло. Не скаржыв ся на ей лїновость, но припомянув.

– Прелюбезна моя, їдло треба собі заслужыти. І про родину дашто хосенне выконати.

Темна ніч допановала, кедь сонце ся указовало і такой однесло солодке спаня. То уж наш ґазда і ёго мама встали, поробили, што ся жадало, наїли ся, запрягли. Перед одходом ся Іван вернув ку своїй жені.

– Твої облюблены пирогы тя чекають в кухни. Но не забудь, моя любя, же і работа тя чекать. Погласкав ій волосы.

– Прелюбезный мій, не розторгай мі солодки дримоты. Уж ня охаб, нйя собі іщі... .

Двері за Іваном ся заперли, колеса воза ся закрутили – новый день ся погнув до роботы. Сонце ся помаленькы на небо вытягло, світ шырокий сконтролёвало, многых зогріло і пак ку горизонту ся побрало.

Праві тогды Марьку збудило глухе вырчаня в

жалудку. За вырчанём пришло шкрябканя, котре было з минуты на минуту острїше.

– О-го, голод ся приголосив, – усміхла ся Марька.

– Я го раз-два зажену!

Встала, понятовала ся і побрала ся до кухні. Взяла миску з пирогами, зняла з мискы верхнак. До носа ій вдарили аромы. На язык ій такой потекли слинкы.

– О-о-о! Як приємно пахнуть! – гнедь на вилку взяла пиріг і... де ся взяла, ту ся взяла чорна ворона і такой до пирога дзёбла і проковтла. Выстрашена Марька лем слину пролыгла.

– Што ся то діє? То ся мі привіділо?

Бере опатерно другый пиріг, несе до уст і... зась надлетіла ворона, дзёбла до маслом помащеного пирога і... ніт го. Так ся выпорожнила ціла миска.

Молодїй ґаздыни ся ніч не ушло.

– То ся мі сние? – не вірить своїм очам.

А ковалі в жалудку кують, голова ся од голоду зачїнають крутити, штось ей морочить.

Мама і Іван ся вернули з поля. Легко ся пересвідчили, же молода ґаздыня ся ани єдной роботы не дотулила. Хоць крижом соломку не переложыла, ніхто ій ніч не вытыкав. Вечур Іван позвав свою одпочїнуту жену до кухні, абы ся теплого наїла. Пришла, поздравкала, сіла собі ку своєму танїрику, перехрестила ся і вшыткы зачали їсти. Не стигла молода ґаздыня вложыти ложку до пахнячой стравы, уж присїла на стіл чорна ворона, вложыла дзёбак до ей танїрика і у воронячїм карку забулькало. Марька ся ани не опамятала а танїрик був порожній. Іван з мамов їли, як бы ся ніч не стало.

– То ємзошалїла? Цімі перескакує? – выстрашыла ся молода. Але свої емоції не дала наяво, не поносовала ся.

– Та-а-к, – озвав ся спокійный Іван і положыв ложку на стіл. – Смачне сьте, мамо, наварили. Правда, Марько моя, тадь і ты маш порожній танїрик.

А теперь, кедь сьме днешні роботы докончили, можеме ся помаленькы побрати спати. Розышли ся до своєї хыжы, о хвільку лампы згасли. Іван по цілоденній роботі твердо заспав. Марька не могла уснути, тадь лем недавно встала, но главно в ей жалудку мышкы ся проганяли, выстраяли і пазуриками ей до живого шкрябкали. Трапила ей і чорна ворона. З ей обявлїнём стратила істоту. Мала чутя, же голод ій підламує ноги, же ся з чорнов мамунов вынурило штось нове, штось небезпечно про ей безстаростный живот. Мала плане тушіня, же тото штось ей зломить і змінить ей думаня, ей погляд на світ. Бояла ся, же стратить... Аж надраном уснула. Ани не збачїла, коли муж зо свекров на возі одышли. Не лежала довго, бо го-

лод противный ся оголосив і принутив ей встати, облечі ся і іти до кухні. Там ей опановали обавы: што ей там чекать? Якый звірь, ці нечїста сила? Вошла. Збачїла на столї біле писмо. Спознала рукопис своєго Івана. Забыла і на голод. Взяла папірь. Чітать: „Жено моя люба, так твердо єсь спала, же ем тя не міг збудити. Зато ті пишу. Фрыштик є на шпаргетї. Не забудь на роботу. Наварь, выперь, окна поумывай... Вернеме ся нескоро. Твій Іван.“

Одлегло їй. Зглубока выдыхла. І уж бере горночок, одкрыла го.

– Ого, ту і яйця, і сыр, і ковбаска... – і гнедь їй потекли слинky.

Одкроїла фалат хлїба, взяла яечко... І зась: де ся взяла, ту ся взяла чорна ворона, дзєбла до яечка і... щезла біла кулька. Марька знервозніла. Голод ей натяг руку – она быстро схватила ковбасу, іщі быстрїше давать до уст... Лемже чорна ей выпередила і проковтла лакотинку. Ай сыр з горночка уж сама ворона до горла спрятала. Не дала шансу голодній невістї.

Розплакала ся Марька од скламаня і ганьбы. Сидить скормучена, плаче а голод в ей жалудку гурчіть, і очї їй сивов молгов затыгує. І одкысь здалека ся донесло тихе ехо.

– І їдло треба собі заслужити! І про родину дашто хосенне зобити!

Задумала ся невіста, лушціла голос минулых днів. Поутерала слызы, встала і...

Сонце ся хылило за лїс і горы, кедь молодой газда з мамов ся вернули з поля. І вірили, і не вірили своїм очам: на порозї їх чекать усмівава Марька.

– Пришли сьте авкурат. Вечеря є наварена.

Нелем вечеря. І хыжа позамїтана, і окна вычіщены, перины переоблечены, рушныкы выпраны і выкатляны...

Іван не знав, як на тоту зміну зареаговати, ці Марьку похвалити, ці зятято мовчати. Ніч з того не справив.

Підышов ку женї, усміхнув ся і нїжно ей поціловав. А матїрь при доїню коров сынови повіла:

– Потвердило ся, же голод є великый пан!

На далшый день вчасрано, по третїм закукурїканю невіста нахылила ся над сплячого Іванка:

– Вставай. Є ту новий день, – і погласкала го по твари.

– Подай мі руку. Ведно выкročіме.

– Уж ціла родина ся пустила до своїх повинностей: варили, прали, доїли, квїткы поливали, разом поляны грабали, снопы до воза накладали, бандуркы копали... бо хвіля ся усалашыла в їх хотарю.

О місяць завитав сват із свахов на навщїву. Марька свою маму і нянька зо слызами радости выціловала. Іван з мамов гнедь на стїл поставили вино, медовину, хлїб, ковбасу, масло...

– Їджте, дороги нашы гостї, драга вас істо і зморїла і выголодніла, – понукать їх Марька.

А гостї ся од прекваплїня лем чудують, єден на другого загадно позерають, бо ніч таке дотеперь од своєї дївки не чули, ани в спаню не чекали.

А днесь їх нелем привитала, але і вшыткых охотно, з усмівом облугує, без вызваня ґраты складать, умывать. А цалком їм дых выразило, коли ся стали свїдками того, як она без єдиного мукнутя сама встала і побрала ся коровы доїти... Так ся їх Марька запоїла до роботы і на третїй день, і на четвертый.

Раз вечур настала така хвїлька, же Марька была лем зо своєв мамов і няньком.

– Дївка наша люба, – шепче звездавый отець, – признай ся нам честно, часто тя муж бив, кым з тебе лїнивость,.. кым єсь ся так змінила?

– Барз тя, Марько моя, катовав? – такой надпряла мати.

– Мамко моя і няньку, вірьте, ани руку на мене не двигнув, ани раз ня не ударив.

– Та чїм він тя ку розуму привів і лїнивость з тебе выгнав?

– Невидимов силов і ласков, – усміхла ся дївка.

– Та предсі ласков? – збыхла мати. – Марько моя, одвалила єсь мі зо сердця тяжкый камїнь.

На сямый день старый газда выголосив:

– Дякуєме вам, міла свахо, і вам, молоды, за богате і щїре погощїня. Было то над очекования. Завтра рано запряжеме і вернеме ся на свїй ґрунт. Ні, дороги, змылив ем ся. Вернеме ся на ваш пляц і на вашы маєткы, бо мы вшытко даме переписати на ваше мєно, дївка моя і сыну наш – Іванку. Віриме, же го до добрых робїтных і шпоровливых рук одовздаваме. Дай вам, Боже, щастя, взаємне порозумлїня і добре здравя. Дякуєме за сердечность і погощїня.

Щїро дяковали молоды за маєток, худобу і хыжы. Уж не мусив Іван крошню рїхтовати, на зарїбкы ходити, по селах вандровати.

За єден конєць тягала ціла родина. З роками пришли і дїткы. Надїя родины. Їм Іван і Марїя высвітлєвали, што є крошня, шыло, нїты, швайкы...

...і чом дротарї по свїті ся мотали. Обычайнї іщі додали, же подакотры собі во свїті красны і робїтны жены понаходили.

Подля розповідї Катарїны Романяковой (родж. Мартяковой) із Скеюша (Румуньско).

(Миколай Ксеняк: Жменї родной землї. Пряшїв: Сполук русиньскых писателїв Словеньска, 2009, ISBN 978-80-970185-1-1, с. 48-58)

Петро МЕДВІДЬ, ЛЕМ.фм

З нагоди 220-ой рочніці народжіння Духновіча виходить зборник ёго творів

24-го априля 2023-го року припомянули сьме собі 220 років од народжіння найвекшого русиньского будителя – Александра Духновіча. З той нагоди в тых днях виходить зборник ёго літературных творів, котрый дістав назву *Александр Духнович – Моя ліра и кимбал*. Книга, котру ушорив Валерій Падяк, знамый русиньський літературознаватель, обсягує поезію, прозу і драматургію, котру написав будитель.

Выдання вдяка Русинам в Мадярьску і Румунії

За выдання нового зборника в редакції Валерія Падяка мож дяковати головно Русинам в Мадярьску.

Выдавателями публікації суть Столичне русиньске народне самосправованя в Будапешті, голова Маріанна Лявинець, і Вседержавне общество русиньской інтелігенції імени Антонія Годинкы, голова Штефан Лявинець, яке є членом Світового конгресу Русинів за Мадярьско.

Выдання той понад 260-сторінковий книги підпорили і далшы містны русиньскы самосправованя в Мадярьску, дале Вседержавне общество захраны русиньскых народных традицій і культуры імени Александра Духновіча, а і Културне общество Русинів Румунії, котре таксамо є членом Світового конгресу Русинів.

Мотивація, чом выдати такый зборник, была барз проста. *„Честовати память писателя – то значить, у першій ряді, популяризувати і перевыдати ёго творы. Приходячі покоління Русинів мають знати о Александрови Духновічови чім веце, а главно – мати можность все дашто прочитати із ёго творів,“* пише едітор публікації у вступнім слові.

Поезія, проза і драматургія

Книга презентує Духновіча як писателя, поета, прозаїка і драматіка. В рамках поезії домінантнов є творчость зрілого періоду, 50-ых аж 60-ых років ХІХ. столітя. Тематічно домінує обчаньска і патріотічна лірика, но презентованы в книжці суть і іншы жанры.

В рамках прозы в публікації є лем еден твір, но великого розсягу. Іде о сентіментално-романтічне повіданя з назвов *Мілен и Любця*, котре автор написав коло року 1850 і дав го опублікувати до свого выдання *Поздравленіе Русиновъ на годъ 1851. отъ Литературнаго заве-*

денія Пряшовскаго.

Духновіч написав лем дві театралны пєсы. В новім зборнику дістали простор обидві. *„Дали сьме нараз дві драматічны штуки – соціално-бытову драму Добродітель превышаєт богатство (1850) і сатірічну комедію Головный тарабанцік (1852). Як знаме, першу пєсу А. Духновіч написав народным языком, опублікував у 1850-ім році і она доднесь є доста популярнов на театралній сцені,“* пише Валерій Падяк.

„Друга штука была написана книжным языком. Веце як сто років тотя пєса зіста-

вала у рукописі. Її доля на сцені была не-успішною. А днесь ставити єй на сцені тыж доста компліковано – главно зато, бо архаїчне язычіє про сучасного позерателя на слух є доста незвычайне,” продовжує Падык у вступнім слові.

„Тот рік пряшівскый Театер Александра Духновіча ініціював актуалізацію языка той пєсы. Кваліфікований переклад Головного тарабанціка зробив (у варіанті кодифікованого русиньского языка на Словакії), знамый русиньскый актївіста і редактор новинкы НН Інфо Русин Петро Медвідь. По

доста успішній премері у ТАД-і (28. апріля 2023) тота комедія зачала своє нове театралне жытя. Зато і мы рішыли дати до нашой книгы пєсу Головный тарабанцик акурат у перекладі Петра Медвідя.“

Книга є збогачена одборнов статєв Валерія Падыка з назвов *Є така нація – Русины! На знамость всім и каждому – першыи тоты слова прорік Александер Духнович*, о жывоті русиньского будителя. На концю публікації не хыбить часть з ілюстраціями.

Мгр. Петро МЕДВІДЬ, Пряшів, Словакія

Далшыи важный черепок до мозаїкы історії нашого театра і перекладів театралных пєс

Книга вышла ку 65-ій рочніці театралной роботы Ярослава Сисака. Пару тыжднів тому, дістала ся нам до рук нова публікація, яка была выдана Выдавательством Пряшівской універзіты, і котрой редакторами суть двома літературознателі з Інштїтуту русиньского языка і культуры Пряшівской універзіты в Пряшові – Валерій Падык і Михал Павліч.

Книга має назву *Театер Александра Духновіча у перекладах Ярослава Сысака*, і была выдана з нагоды 65-ой рочніці театралного діятельства Ярослава Сисака, русиньского актора, режїсера, драматурга і директора наперед „Українського національного театру“, пак Театра Александра Духновіча в Пряшові (ТАД).

Продовжіня серії

Нова публікація – то продовжіня *Серії ТАД*, котру Падык з Павлічом зачали в році 2021 выданєм книгы *Театер Александра Духновіча: 30 років, выбер із репертоара*.

Валерій Падык, котрый ся довгодобо занимає в рамках свого баданя тыж русиньскым театром і драматургієв, вже давно мав тугу выдати пєсы, котры ся за многы роки в театрі назберали, кедьже вшыткы зіставали в рукописах в театралнім архіві.

Порозумів, же тоты переклады, котры свідчать окрім іншого о повноцінності нашого языка, треба вытягнути на світло світа і в книжній подобі, котра ту зістане.

Самособов, за веце як три декады русиньского Театра Александра Духновіча назберало ся величезне множество перекладів пєс (театер

робить штири, даколи пять премер в сезоні), і так лем малу часть, конкретно **десять текстів мож было дати до споминаной публікації**.

Но єдночасно в тім числі перекладів світило много раз мено Ярослава Сисака, котрый зробив десятки перекладів про наш театр. І так выникла думка, жебы друга публікація із *Серії ТАД* была присвячена лем тым перекладам, котры зробив про ТАД Сисак.

Ярослав Сисак

Народив ся Ярослав Сисак 28. мая 1939 в селі Пыхні, Сниньского окресу, в тогдышній Чехословакії, до родины священника.

По абсолвованю середній освіти на Педагогічній школі в Пряшові наступив як вісемнадцятьрочный до драматічного колективу тогдышнього „Українського національного театру“ в Пряшові, де був актором аж до року 1966. Пак пішов штудувати на Театралный інштїтут Карпенка-Карого в Кїєві, де закончїв в році 1971 одділіня режїї.

Пак ся вернув до пряшівского театра, в котрім скоро три десятки років робив режїсера, єден час умелецького шефа, а в роках 1982 – 1998 був і директором. Якраз у функції директора

застигли го і політичні зміни в бившій Чехословачії.

Од другой половины 1980-ых років обявили ся в українськiм театрі і пєсы по русиньскы, в році 1990 під директором Сисаком змінив театр назву на Театер Александра Духновича і став першов офіціалнов русиньсков інштiтуцієв по році 1989, а єдночасно перешов лем на русиньскый язык на сцені.

В тiм ділі мають велику заслугу **Василь Турок-Гетеш**, котрый робив драматурга театра, а таксамо Ярослав Сисак як директор.

Сисак, єднако як Турок-Гетеш, був нелем тым, хто ся як директор підписав під трансформацію театра, але постарав ся і о русиньскый репертоар. Понад двадцять пєс, котры ся грали або грають на нашій єдиній професіоналній сцені у світі по русиньскы, суть перекладом Ярослава Сисака.

Театер очарив нелем єго. Свій жывот театру присвятила і єго небіжка жена Марія і дівка Ярослава, котры таксамо наступили іщі до тогдышнєго „Українського національного театру“, а пак стали тварями ТАД, причі́м дівка є дондєсь членков драматічного колектіву.

Высше спомянуты, але і далшы факты з

плодного театралного і літературного жывота Ярослава Сисака были рішучіма, же Падяк із Павлічом вєновали далшу публікацію якраз єго перекладам.

Од Папгаргая по Ільфа – Петрова

Самособов, ани в тій публікації ся не подарило надруковати вшыткы переклады, котры Ярослав Сисак про наш театр зробив.

Но редакторы представляють інтересный діапазон пєс, причі́м першы́й переклад мав свою премєру 19. децембра 1990, а тексты ідутъ аж до сучасности, значіть, найдеме в публікації пєсы, котры были премєрованы лем недавно, і суть в сучаснім репертоарі ТАД.

480-сторінкова публікація приносить читателєви дванадцять перекладів пєс. Найдеме там світову, але і русиньску класіку.

Конкретно іде о пєсы Алойз Мырштiк – Вілем Мырштiк: Маріша; Іван Стодола: Бачова жена; Дюра Папгаргаї: Аґафія – старого попа дівка; Дюра Папгаргаї: Два листкы до Єрусалима; Дюра Папгаргаї: Сконана кавалерія; Петер Ковачік: Словацька рапсодія або Корчма під зеленым стромом; Алфред Жаррі: Краль Убу; Олексій Коломієць: Фараоны; Йозеф Гре-

гор Таёвский: Обіцянки; Михал Валчак: Піско-виско, Ілья Ільф – Євгеній Петров: 12 стилців; Леонід Андреев: Любов до ближнёго.

Суть то переклади із чеського, словацького, французького, російського, українського мови, але і з войводинської варіанти русинської мови, а наш театральний класик Дюра Папгаргаї має в публікації аж три пьеси.

Нелем переклади

Публікація не є лем надрукованём перекладів, котры Ярослав Сисак за десяткы років про Театер Александра Духновича зробив.

Книгу збогачує курта творча біографія Сисака, але таксамо і велике інтервю з визначнов театральнов особностёв. Обидві часты публікації приготував Валерій Падыак. В книзі ся находить знимкы, ці зо жывота Сисака або з пьес, котры ся інсценували на дочках ТАД.

Додатком книги є і список премьєр пьес, котры в роках 1990 аж 2022 до русинської мовы перекладыв Ярослав Сисак, який приготував Михал Павліч.

Нова публікація з рук Валерія Падыака і Михала Павліча *Театер Александра Духновича у перекладах Ярослава Сисака* є далшым важным черепком до мозаїкы історії нашого театру і перекладів театральных пьес, на што Русины можуть быти правом гордыма.

Бо і тов публікацієв ся потверджує, же наш мови є і мовою найвысшой культуры – театру.

Здрой: ЛЕМ.фм

Р. С.: Презентація публікації была 28. септембра 2023 на Пряшівській універзиті в Пряшові.

Приятя Александра Зозуляка і Анны Плішковой віцепрیمатором Пряшова – Петром Крайняком

Другый віцепрیمатор Містьского уряду у Пряшові Мгр. Петро Крайняк (меджііншым Русин) прияв визначну особность, котра є знама про своє выше 30-рочне діятельство в русинській русі на Словакії і в заграничу – Мгр. Александра Зозуляка, жебы го поздоровив з ёго 70-ыма народенинами.

Віцепрیمатор високо оцінив роботу Александра Зозуляка меджі Русинами. Він мав много розлічных функцій в русинських організаціях, меджііншым быв єден волебный період і председом Світовой рады Русинів і зорганізував в днях 4. – 8. юна 2003 у Пряшові 7. засідання Світового конгресу Русинів, 1. Світовый форум русинської молодежи і богатый з тым звязанный культурно-сполоченьский програм. Меджі іншыми пунктами програму конгресу не хыбило одкрыта памятной таблы Александрови Духновичови в кріпті Катедрального храму св. Йоана Крестителя у Пряшові, ці у тогдышній Шарішській галерії у Пряшові выставка пряшівских русинских вытварных умелців. Меджі нима выставлёвав і А. Зозуляк, котрый якраз тепер з нагоды спомянутого юбілея выставлює 70 своїх образів у Словацькім народнім музею – Музею русинської культуры у Пряшові. Треба додати, же є дотеперь председом Академії русинської культуры в Словацькій републіці і 33-ій рік шефредактором і выдавателём од-

борного і літературного часопису Русин, які мають свій центр якраз у Пряшові. На стрічі обидвома высше спомянуты говорили о ряді вопросов, котры ся дотыкають главно належного удостоїня визначных особностей Русинів у Пряшові, ці то у формі памятных табел, або памятників і поменовань уліць.

На стрічі взяла участь і директорка Центра мови і культур народностных меншын Пряшівской універзиты у Пряшові доц. ПгДр. Анна Плішкова, ПгД, універзитна професорка, в бісіді з котров оцінив віцепрیمатор главні єй 15-рочну роботу у функції директоркы Інштиту русинської мовы і культуры ПУ в Пряшові, выдану богату научну літературу і Меджінародну літню школу русинської мовы і культуры – Studium Carpatho-Ruthenogum, якого успішний 11. рочник ся зреалізував на Пряшівській універзиті в днях од 11. юна до 1. юла 2023.

Обидвом гостім віцепрیمатор Петро Крайняк подаровав цінны публікації.

-р-

• На фотці зліва: Мгр. Петро Крайняк, доц. ПгДр. Анна Плішкова, ПгД, універзитна професорка і Мгр. Александер Зозуляк.

В. ВУЯЧИЧ, Рутенпрес, Новый Сад, Сербія

Културни програм 17. Шветового конгресу Русинох/ Руснацох/Лемкох у Новим Садзе

У рамикох 17. Шветового конгресу Русинох/Руснацох/Лемкох у Културним центру Войводини „Милош Цырнянски” (Войводи Путніка 2), вечар отворена 60. Самостойна вистава Влади Нярадия.

О роботох на вистави и їх авторови Владови Нярадийови вецей слова гварела др Валентина Чизмар и др Михайло Фейса модераторе вечара, а госцох привитал и автор виложених роботох.

Публики на вистави представени роботи хтори наставали од 1975. по 2022. рок и хтори у приватней колекції Дюри Поповича.

У предлуженю вечара отримане и медзинародне литературне стретнуце поетесох и поетох, на хторим стихи читали: Томислав Мишир, вец Татьяна Миклош и Наталия Гнатко читали писні Люпки Фалц (Горватска), потим Олена Дуц-Файфер (Польска) и Людмила Шандало-

ва (Словацка). Свойо поетски твори читали и писателе зоз Сербії: Катарина Фейди (Коцур), Валентина Чизмар (Нови Сад), Мария Горняк (Коцур), Мария Дорошки (Руски Керестур) и Славомир Шанта (Коцур).

Шветочне отверанє 17. Шветового конгресу Руснацох було у пяток 18. августа у амфитеатре Филозофского факултету у Новим Садзе, а отверанє **Медзинародного науково-фахового сходу Шветова русинистика нешка и у будучносци**, плановане на 15:30 годзин.

Здрой: Рутенпрес

(Публікуєме в оригіналі – войводиньскім варіанті русиньского языка.)

Одбыло ся XVII. засіданя Світового конгресу Русинів у Новім Саді

18. августа 2023 ся офіціално почав у главнім місті сербской Войводини – в Новім Саді XVII. Світовый конгрес Русинів (СКР). Делегаты і гості з членських держав сходили ся вже в четверг, коли про них був приготовлений культурный програм в Коцурі, а таксамо в Новім Саді.

Засіданя тогорочного конгресу проходить в просторах Філозофічної факулты Універзіты в Новім Саді. Конгрес потім, што зазвучали сербска і русиньска гімна, офіціално одкрыв **Михайло Фейса**, председа общества *Руска матка*, котра є тот рік ёго організатором.

Конгрес привитав честных гостів

На офіціалнім одкрыті XVII. Світового конгресу Русинів брало участь дакілько честных гостів із державной уровни, уровни Автономной покраїны (области) Войводина, з універзіты, і з русиньских інштитуцій в Сербії.

На конгресі участны привитали **Нінослава Йовановіча** – державного секретаря Міністерства про людьскы і меншыновы права а соціалный діалог, радника міністра того самого резорту **Марека Піуковіча**, покраїньску омбудсманку **Драгану Чоріч**, **Адріяна Борка** з Покраїньского секретаріату про освіту, приписы, справу і народностны меншыны, **Ігора Цырнобараца** – віцепріматора міста Новий Сад, і народного посланця **Мілана Глушаца**.

Таксамо на одкрыті СКР взяв участь пред-

седа Національного совіту Русинів **Йоакім Рац**, директор Заводу про культуру войводиньских **Русинів Саша Сабадош** і **Мілівой Алановіч** – продекан Універзіты в Новім Саді.

Із святочныма приговорами выступили **Нінослав Йовановіч**, **Марек Піуковіч**, **Драгана Чоріч**, яка ся пару словами приговорила участникам конгресу і по русиньскы, а тыж **Адріян Борка**. Пак вже слово взяв председа Світового конгресу Русинів **Штефан Лявинець**.

Тот у вступнім приговорі представив честных гостів, котрых як председа позвав на конгрес. Меджі нима суть, наприклад, посланкыня за Русинів у Парламенті Мадярська **Віра Гіріц**, председа Вседержавного русиньского самосправованя в Мадярську **Віктор Крамаренко**, русиньскый літературознатель і ученый **Валерій Падяк**, директорка Словацького народного музея – Музея русиньской культуры **Люба Кралёва**, визначный русиньскый умілець **Михаїл Белень** ці русиньскый меценат з Румунії **Валентін Попеску**.

По приговорі председады поздоровили конгрес

• Председницькый стіл 17. засіданя Світового конгресу в главнім місті Войводини у Сербії.

• 17. засідання Світового конгресу Русинів у місті Новый Сад ся зачало сербсков і русиньсков гімнов.

іщі віцепрیمатор Нового Саду **Ігор Цырноба-рац**, народный посланець **Мілош Глушац** і продекан Універзیتی в Новім Саді **Мілівой Алано-віч**.

Лавреатам передали премії

По приговорах продовжовала святочна часть програму переданём **Премії Василя Турка-Гетеша і Національной премії за русиньске уменя імени Івана Манайла Pro Arte Ruthenorum 2023**.

Лавреатом Премії Василя Турка-Гетеша за рік 2023 за визначны резултаты в розвитку русиньской культуры став **Володимір Противняк** (на фотці) із Словакії. Націонална премія за русиньске уменя імени Івана Манайла Pro Arte Ruthenorum 2023 має тот рік двох лавреатів. Першым є умелець з Войводини **Сілвестер Макаї**. Другым став **Петро Фелдеші**, котрый походить з Підкарпатя, но жыє в Мадярьску.

Хто суть лавреаты тогорочных премій

Володимір Противняк (1952 р., Выдрань, Чехословакія) – довгорочный активный діятель русиньского руху на Словакії. В русиньскім русі діє дві десятки років. В роках 2006 – 2013 був председом Русиньской оброды на Словеньску.

В організації діє дотеперь як член Выконного выбору і председа містной організації в Меджілабірцях. В рамках Світового конгресу Русинів робить секретаря Світової рады Русинів. Про-

тивняк був таксамо єдным із сполуоснователів Музея модерного уменя Енді Варгола в Меджілабірцях.

За свою активну роботу на ниві культуры в многих селах і в місті Меджілабірці був веце раз нагороджений, наприклад, памятов плакетов РОС при нагоді 20. юбілея основаня організації, почетомна грамотами міста Меджілабірці, РОС і председа Світового конгресу Русинів. На Премію Василя Турка-Гетеша був номінований Русиньсков обродов на Словеньску.

Сілвестер Макаї (1941 р., Коцур, Югославія) – русиньскый скульптор, маляр і графік. На своїм конті має понад 35 авторьских і коло 500 колектівных выстав. Творити почав в році 1956, творить доднесь. Здобыв дакілько нагород, наприклад, од Општини Вербас ці Здружіня вытварных умелців Войводини.

Меджі ёго творами найдеме бусты русиньских особностей – Гаврііла Костелніка і Петра Кузмяка, портреты грекокатолицьких священиків і дяків, але і сакралны мальбы. Діав і як вытварный педагог. На премію го номіновала організація *Руска матка*.

Петро Фелдеші (1944 р., Мукачово, Підкарпатя) – підкарпатський маляр жыючий в Мадярьску. Є абсолвентом Ужгородьского учіліща ужыткового уменя, де ёго учітелями были такы особности як Николай Медвецькый, Ернест Контратовіч ці Антон Шепа.

В роках 1982 аж 1984 був председом Союза

• Єдним із оцінених на 17. з'їданю СКР Премієв Василя Турка-Гетеша був і староновий секретарь Світової ради Русинів Володимір Противняк. Оцініня му передав староновий председа СРР Штефан Лявинець.

молодых художників Закарпаття. Од року 1963 дондесь зробив понад сто монументалных фресок. Організовав меджінародны пленеры на Підкарпаттю і в заграничу. В році 1992 основав і одкрыв у Мукачові Галерію імени Мігая Мункачі, котра фунговала до року 1996. В Мадярьску жыє од року 1999. Є регулярным участником русиньскых пленерів і выстав. У своїй творчости зображує русиньскы звичаї і фолклор. Малює образы і з духовнов тематиков.

Їго творчость знають в многих країнах Европы, але і в Канаді, Австралії, США а далшых державах. Од року 1978 дотеперь мав 37 авторьскых выстав. В році 2006 був удостоєный званєм Заслужєный художник України. На премію Петра Фелдешія го номіновав Андрій Манайло. На переданю з важных причін не був участный.

Конгрес продовжовав робочов частєв

По святочній части засіданя конгресу продовжовало робочов частєв. Делегаты одкрыли І. пленарне засіданя. Схвалили програм XVII. Світового конгресу Русинів і членів окремых конгресовых комісій.

За тым наслідовала Справа председа СКР о діяльстві за меджіконгресовый період років 2021 – 2023. Председа Лявинець припомянув, же почас меджіконгресового періоду почала война на Україні, і Світова рада Русинів такой

реаговала на російську агресію, котру одсудила. Но таксамо обернув позорность і на то, же **іщі все не є вирішений вопрос признаня Русинів на Україні.**

„Было про нас дуже небезпечно, же україньскы державны органы зачали путати нашы сімболы з російськыма,“ повів председа Лявинець. Припомянув тым разію Службы безпеки України в Хрестовоздвиженьскім православнім катедралнім соборі в Ужгороді з децембра 2022, коли **русиньскы сімболы і матеріалы были означены за „сепаратістичный“ матеріал.**

Як далше продовжовав, тото выкликало далшы потребны крокы з боку Світової рады Русинів, жебы сохранили нашу ідентичность, нашы сімболы і самобытность.

Зрекапітуловав, же од початку року 2023 комуніковав з представителями Словацькой републики, з Венеційсков комісієв, з председкынєв Европской комісії **Урсулов фон дер Леєн**, высокым комісарєм Організації про безпечность і сполупрацу в Европі про народностны меншыны **Каїратом Абдрахмановом**, як і з Директоріатом про выходну Европу і централну Азію, главов Україньской дівізії **Петров Гомбаловов**. Гомбалову комунікацієв з председом СКР повірив голова Европской рады **Шарлс Мішел**. Таксамо председа Лявинець припомянув, же **має рекомендацію од Венеційской**

комісії прямо комунікувати з Радов Европы у впрості узнання прав Русинів на Україні.

„Мам велику надію, же мы можемо теперь добити ся реального діалогу через европскы інституції о наших правах, їх здобутю на Україні,“ закончив председа свою оцінку.

Богатый робочій програм

Програм продовжов справами о діяльності в меджіконгресовім періоді представителів окремых членських організацій. По закончію І. пленарного засідання в пополудняйших годинах буде продовжовати робота в окремых конгресовых комісіях.

Пообіді ся одбуде і засідання **XI. Світового форуму русиньской молодежи**, а таксамо **научна конференція з назвов Світова русиністика днесь і в будучности**. Вечур ся має одбыти далше засідання Світової рады Русинів.

19. августа 2023 продовжовав у Новім Саді XVII. Світовый конгрес Русинів, котрый мав на програмі II. і III. пленарне засідання. На далшы два роки буде у функції председа Світової рады Русинів як выконного органу Світового конгресу Русинів – Штефан Лявинець.

Робочій день почав тым, же председове окремых конгресовых комісій поінформовали о своїх засіданнях, котры проходили день передтым, а таксамо о робочих планах на далшый двойрочный меджіконгресовый період.

Делегаты дістали і інформацію о пятніцёвім засіданю Світового форуму русиньской молодежи. Форум собі выбрав нову председкыню, котров ся стала **Светлана Бойчук** з Румунії. Автоматічно нова председкына молодежного форуму стала і новов членков Світової рады Русинів.

В кутрій оцінці засідання форуму **Светлана Бойчук** высловила охоту активно робити в рамках той платформи в слідуючім періоді.

Русины мають великий ерб

На XVII. Світовім конгресі Русинів схвалили делегаты і великий, святочный ерб Русинів (на 4. стор. обалкы). Інформацію о можности схвалити собі великий ерб дістали делегаты в рамках інформації о засіданю історічної комісії.

Гералдіка – флаг і ерб, зістали єднакы як дотеперь, была лем офіціално схвалена можность хосновати великий ерб при святочных подіях, як і при репрезентації у вон-

кашніх односинах (комунікація з европскыма інституціями ітд.).

Пропозицію великого ербу зробив **Мілан Ян Піліп**, делегат конгресу за Словацьку републику, котрый ся гералдіков (ай русиньсков), занимать довгы роки, і в році 2014 выдал триязычну публікацію з назвов Русиньска народна сімболіка. Пропозиція великого ербу была проїднана на засіданю історічної комісії в першый день конгресу, а таксамо на засіданю Світової рады Русинів в тот самый день.

Великий ерб був схвалений почас II. пленарного засідання великов векшынов голосів. Великий ерб є твореный малым ербом і є доповнений о далшы мімоцітовы знакы з природным мотивом, котры выражають Карпаты, їх фавну і флору. Носителями щіта суть традичны карпатськы звірі – медвідь і вовк, стоячі на буковім підставці, котрый зась сімболізує карпатськы буковы пралісы. Під щітом ся вине пантлик з геслом, котре творять початочны слова русиньской гімны *Я РУСИНЪ БЫЛЪ, ЕСМЪ, И БУДУ*, похаджаючі з поезії *Вручаніє* од Александра Духновіча. Слова на пантлику суть написаны автентічнов граматіков так, як вышли в алманасі *Поздравленіє русинов на год 1851 от літературного заведенія Пряшовскаго*, котре упорядковав Александер Духновіч.

Председом СРР зістав Лявинець

II. пленарне засідання продовжовало голосованєм о новім зложіню Світової рады Русинів і о новім председови Світової рады Русинів, яка є выконным органом Світового конгресу Русинів меджі двома засіданнями СКР.

На пропозиції делегацій за окремы членськы державы были до Світової рады Русинів голосованєм делегатів выбраны – **Юрій Капац** за Чеську републику, **Андрій Трохановский** за Польщу, **Штефан Лявинець** за Мадярьско, **Міє Шайтош** за Хорватію, **Георгій Фірцак** за Румунію, **Михайло Фейса** за Сербію, **Мартін Караш** за Словакію, **Микола Бобинець** за Україну, і **Павел Роберт Магочій** за Северну Америку.

Магочій був до Світової рады Русинів выбранный дочано, покля ся не вирішыть о новім членови Світової рады. Прічінов было, же делегація зо Северной Америки тот рік не мала жадного іншого представителя на СКР, окрем Магочія.

Як сьме спомянули высше, членом СРР є і председкыня Світового форуму русиньской

• На фотці часть председницького стола СКР: (зліва) староновый председа Світової рады Русинів Штефан Лявинець, честный председа СРР Павел Роберт Магочій і нова членка СРР і єдночасно председкня Світового форму русиньской молодежи Светлана Бойчук.

молодежи **Светлана Бойчук**. Новых членів так має молодежный форум, Чеська република і Сербія.

Світова рада Русинів номінувала за свого председу **Штефана Лявинця**. Жадна інша номінація ани кандидатура не была оголошена. Делегаты продовжили мандат на далшы два рокы **Штефанови Лявинцёви** з тым, же за старонового председу голосовали вшыткы притомны делегаты, ништо не був проти, а ништо ся ани не стримав голосованя.

Секретарём Світової рады Русинів зістав **Володимір Противняк**, якого собі зволила рада. Підпредседами Світової рады Русинів суть на далшыій двойрочный період **Мартін Караш** і **Георгій Фірцак**. Прес-секретарём СРР зістає **Петро Медвідь**.

Далшыій конгрес буде в Букурешті

Выбраня Георгія Фірцака за єдного з підпредседів рады має і свою важну причіну. Світова рада Русинів схвалила, же XVIII. Світовый конгрес Русинів ся одбуде в главнім місті Румунії – в Букурешті. Конгрес в році 2025 буде проходити в просторах румуньского парламенту.

Делегаты XVII. Світового конгресу Русинів в рамках III. пленарного засіданя **приняли і офіціалну резолюцію**, котру будеме публікувати окреме.

Підписав ся меморандум

Председове членьских організаций на концю конгресовых засідань підписали **Меморандум о довгодобій сполупраці**.

„Основным цілём Меморандума о довгодобій сполупраці членьских організаций Світового конгресу Русинів є декларация сполупраці на меджінародній уровни і потвердження взаємной координаций, при просаджованю сполочных цілів выходячих із Станов обчаньского здружіня Світовый конгрес Русинів, одкликуючи ся на меджінародны документи як Рамковый договор Рады Европы на охрану народностных меншын, Европска харта меншыновых або регіональных языків, Копенгагеньскы критерії вступу до ЕУ, Меджінародный пакт о обчаньских і політичных правах, Европский договор о людьских правах і далшы,“ пише ся в преамбулі меморандума.

Цілём меморандума є, жебы сполупраца членьских організаций была іщі тісніша, і жебы конгрес, зареєстрованный на Словакії, мав потверджений імідж і поставліня меджінародной організаций, што є про СКР важным при іднаню з европскыма інштитуціями і організациями.

По підписаню Меморандума о довгодобій сполупраці він став частёв Станов Світового конгресу Русинів.

Здрой: лем.фм

Науково-фахови сход о шветовой русинистики

У рамкох 17. Шветового конгресу Русинок/Русначок/Лемкох, пяток, 18. августа на филозофским факултету Университета у Новим Садзе отримани Медзинародни науково-фахови сход „Шветова русинистика нешка и у будучносци” на хторим участвовали вецей дзешатки науковци, як и явни роботніки и активисти з национальных русинских організацийох хтори члени Конгресу.

Сход отримани у двох часцох – пленарней на хторей присуствовали шицки учашніки и векшина делегатов Конгресу, а потим робота предлужена по конгресних комисийох за конкретни теми и обласци – просвиту и язык, культуру, историю, информованє и видавательство, и медзинародне сотрудніцтво и проекти. Пленарну часц схода отворел и водзел **проф др Михайло Фейса**, председатель Рускей матки и Організацийного одбору 17. Шветового конгресу Русинок/Русначок/Лемкох. У тим сегменту представени даскельо проекти и платформи од общего значеня за Русинок/Русначок/Лемкох. Карпаторусински филолог и видаватель **Валерий Падяк** зоз України пред-

ставел кніжку Института русинского языка и культуры Прешовского университета „Моя лира и кимбел” у хторей публиковани литературни діла русинского будителя Александра Духновича транскрибовани з нешкайшим правописом. **Владимир Мерцен** зоз України презентовал мултимедиялну публикацию о Закарпатю у хторей през текст, фотографию, музични и видео виривки представена история, жительство, визначни поединци, культура, фолклор и традиция того региону.

Еден з водзацях русинистох **проф. др Роберт Павло Магочи** зоз Университету Торонта представел авторски текст о своєї визиї идеальных студийох русинистики. Гоч наведол же

• Науковці, участници научной конференції русиністики, котра ся одбыла в рамках XVII. Світового конгресу Русинів: (зліва) доц. Валерій Падяк, кандидат наук, і проф. Др. Павел Роберт Магочій.

то фантазия и писани є у литературним стилу, текст др Магочия мож походиц и як програмску платформу за будучносц.

З другого боку, проф др Олена Дуц Файфер зоз Ягелонского університету у Кракове з гуманістично-дружтвеного угла розробела тему о превозиходзеню авто-стереотипох и предрозсудкох хтори гамую культуру и націоналну свідомосц меншинских заєдніцох и водза их до асимілації гу векшини.

Далей, робота предлужена през конгресни комісії, дзе учашніки науково-фахового сходу представляли исторіянт и актуални стан у риж-

них сегментох живота русинскей заєдніци у рижних державах.

Роботу Конгресней комісії за просвіту и язык водзела Олена Папуга, за культуру Олена Дуц Файфер, за историю проф др Михайло Фейса, за информованє Петро Штефаняк (РусинФМ зоз Словацкей) а Комісію за медзинародне сотрудніцтво и проекти Стеван Самочета.

Фото: В. Вуячич, здрой: Рутенпрес

(Публікуєме в оригіналі – войводиньскім варіанті русиньского языка.)

В. ВУЯЧИЧ, Новый Сад, Сербія

На Одзеленю за русинистику мастеровала Наташа Перкович

На Филозофским факултету, Универзитет у Новим Садзе, на Одзеленю за русинистику, вчера 12. юлия Наташа Перкович (на фото вліво) одбранела мастерску роботу на тему „Розвой деклинації меновнікох у руским язичу (позн. ред.: розумій – русиньскім у Войводині).

меновнікох хлопского, женского и стреднього роду цо до тераз не поробене. Значносц тей роботи и у тим же до тераз були два роботи о вокалскей и консонантскей системи зоз фонетики, а тота робота зоз морфології указує же єст роботи зоз исторії языка од хторих настава историйна граматика руского языка. Робота похвалена и кед слово о стуктури роботи и технічней ушореносци, як и хаснованє окремого фонта за старославянски. Комісія у составе: (на фото вправо) проф. др Марина Курешевич зоз Одзеленя за сербски язык и лингвистику, др Ана Римар Симунович и проф. др Михайло Фейса, хтори бул и ментор, єдногласно одлучели же кандидатка Наташа Перкович одбранела мастер роботу и здобула званє мастер професор руского языка.

Перковичова у роботи поровнала деклинацію меновнікох у старославянским язичу и сучасним руским язичу. Хасновала дескриптивни модел и дала комплетну деклинацію

(Публікуєме в оригіналі – войводиньскім варіанті русиньского языка.)

РУСИН Одборный і літературный часопис выдавать Академія русиньской культуры в СР (6х гоцне, náklad 1100 ks, IČO: 17079748). Предлатне 12 євр. Адреса редакції: Академія русиньской культуры в СР, Duchnovičovo nám. 1, 080 01 Prešov, SR. Телефон: 0917 171 912. Шефредактор: Мгр. Александер Зогуляк, языковий редактор: ПгДр. Кветослава Копорова, ПгД., редактор: Мгр. Михал Павліч, ПгД. Регістрацны числа: ISSN 1339-5483, EV 328/08, MČ 49 589. Адреса на интернеті: www.rusynacademy.sk, e-mail: zozulakpo@gmail.com. Выдане 16. октобра 2023 р.

**KULT
MINOR**

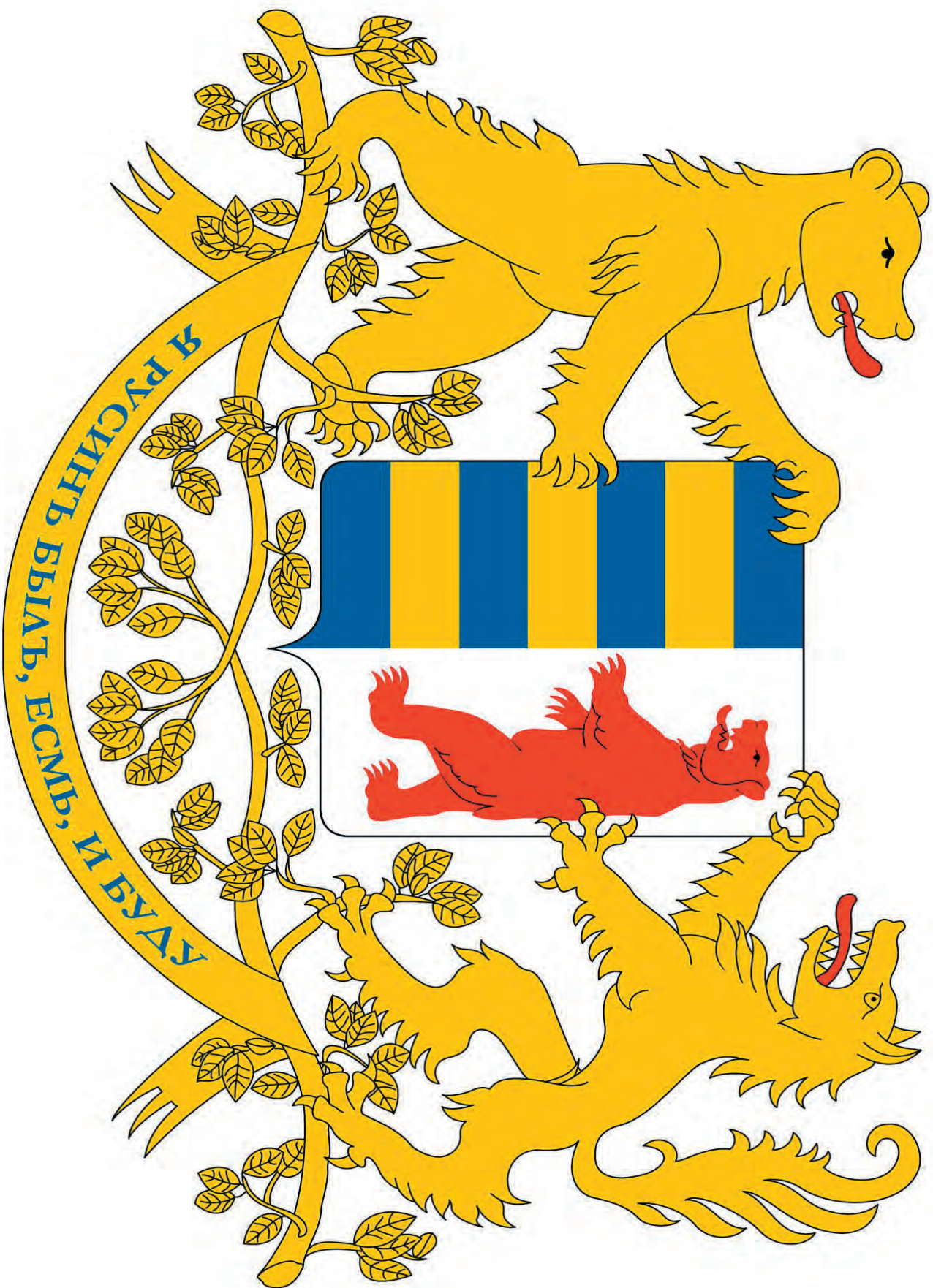
FOND NA PODPORU KULTURY NARODNOSTNYCH MENŠIN

Realizované z finančnou podporou Fondu na podporu kultúry národnostných menšín

ШТЕФАН
СМОЛЕЙ

НЕВИННЫ ПОКАРАНЫ

• На ХІІІ. Світтовім конгресі Русинів 19. 8. 2023 схвалили єзо делегати великый, святочный ерб Русинів. Геральдика – флаг і ерб, зістали єднакы як дотепер, была лем офіціално схвалена можность хосновати великый ерб при святочных подїях, як і при репрезентації у вонкашніх односинах (комунікація з европскыма інституціями ітд.). Великый ерб на схваліня запропоновае Мілан ґн Піліп.